SVOBODA СВОБОДА
UKRAINIAN DAILY УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК

VOL. XCIV. No. 246. JERSEY CITY and NEW YORK, THURSDAY, DECEMBER 24, 1987 CENTS 25 ЦЕНТІВ ДЖЕРЗІ СИТІ і НЮ ЙОРК, ЧЕТВЕР, 24-го ГРУДНЯ 1987 Ч. 246. РІК XCIV.

Пам'ятайте про Україну!

ЗАСЯЙ, ЗАСЯЙ, ПРОМІННА ЗОРЕ

„КАТОЛИКИ В УКРАЇНІ ХВИЛЮЮТЬСЯ"

Джерзі Сиrі, Н. Дж. — У німецькому щоденнику „Франкфуртер Альгемайне Цайтунг" з 1-го грудня ц.р. появився довгий репортаж з Києва, пера кореспондента Вернера Адама на тему близького вже 1000-річчя Християнства в Україні і настроїв, що нуртують тепер там серед населення, а особливо українців — католиків в Західній Україні.

Кореспондент стверджує, що в останньому часі українці-католики, які від 1946 року діють у підпіллі, тепер підносять голову та дають себе чути. Після опиту серед населення Д. Адам уважає, що на це зложилися три причини: 1000-річчя Християнства у 1988 році, особливе відношення до Папи Івана Павла II, що родом із сусідньої Польщі, і надія на „гласность", що її проголошує Міхаїл Ґорбачов.

Все це не подобається офіційній совєтській православній Церкві і тому на думку німецького журналіста є дуже сумнівним чи запросять Папу в наступному році до Києва чи до Москви. Він підкреслює, що Митрополит Філярет, як і тижневик „Московскіє Новості", гостро виступають проти проукраїнських симпатій Папи і до „уніятської Церкви, яка була відома зі ганебної співпраці з німцями". Щоправда цей тижневик пригадує, що делегація Митрополита Філярета мала зустріч з представниками Ватикану у Венеції і її прийняв також Папа Іван Павло II, але досі немає ще наглядних доказів, щоб політика Ватикану змінилася, а навпаки, звертають увагу „Московскіє Новості", українці, що живуть в екзилі приготовляють велику зустріч всіх українців-католиків в Римі з нагоди 1000-річчя Хрищення України.

Далі В. Адам інформує про останній відкритий лист українців-католиків до совєтського уряду з домаганням леґалізації Церкви, а зокрема листа українського лікаря Хмари, що сім років просидів в тюрмі за УКЦеркву. Німецький журналіст пише також вичерпно про Йосипа Терелю і називає його „Валенсою України" та вказує на його ролю у відродженні УКЦеркви та у авторстві листа до Ґорбачова.

В.Адам пише також, що Кардинал Юзеф Ґлемп, наперекір Російській Православній Церкві, запросив Кардинала Мирослава Любачівського в 1988 році на відвідини Польщі.

Німецький журналіст цитує „Пшеглонд католіцкі", в якому є заява Ґлемпа з великою сердечністю до Кардинала Любачівського про те, „що час закинути взаємні оскаржування поміж поляками і українцями і що слід одним та другим пригадати собі, що існує цей третій, який хоче саме непорозумінь, щоб осягнути свою ціль". Вміжчасі в Польщі відновляють права Української Католицької Церкви, пише В. Адам.

У висліді того, В. Адам уважає, що совєтській православній Церкві і Митрополитові Філяретові не залишається нічого іншого, як таки признати, що існує така Церква в Україні і що вона має „декілька тисяч вірних".

НОВОРІЧНА ЗУСТРІЧ

Сомервілл, Н. Дж. — Тут в гостинних бенкетових залях Голідей Інн, при дорозі ч. 22 Управа УСВТ „Чорноморська Січ" влаштовує новорічну зустріч у четвер, 31-го грудня ц.р., початок о год. 8:30 вечора, при звуках популярної оркестри „Веселі Ночі". Вступ 90 дол. від пари включатиме: повну вечерю, вибагливий і смачний гарячий буфет після 12-ої год. ночі та шампанське при зустрічі Нового року. Столики на 6, 8 і 10 осіб можна замовляти, телефонуючи на число: (201) 526-9500.

Василь Ящун

Засяй, засяй, промінна зоре

Стемніла неба голубінь,
Зоря сіяє над полями.
У яслах — Він, дитя, Ісус,
Надія, радість, лік бальзамний.

Ісусе! Боже! Правдо вічна!
Месіє з Вифлеємських піль!
Поглянь на Київ, Львів, Чорнобиль,
На ріки сліз, кривавий біль
Твоїх німих братів, сестер!
На крик душі в важкім ярмі
В снігах Сибіру, в Казахстані,
У тюрмах в дальній чужині.

Засяй, засяй, промінна зоре,
Над Краєм ночі, ран страждань;
Даруй згорьованій Вкраїні
На сум і муки Твій бальзам!

Скріпи в ній віру в перемогу
Твоєї Правди в шумі гроз;
Подай її силу у знемозі
Палить вогнем злобу-мороз.

Дай її почути голос Твій:

У переори лиходушшя
Впаде машина кривд, наруг,
І синню-золотом засяє
Твій прапор Правди і Тризуб!

АНТРОПОЛОГ ІСЧАН Є ДАЛІ ПІД ОБСТРІЛОМ ПРОКУРАТОРА

Єрусалим, Ізраїль (АНЧЕЙН, тел.). — У вівторок, 22-го грудня ц.р., прокуратор Міхаель Шакед випробовував вже другий день терпеливість і спокій антрополога проф. Яссера Мехмета Ісчана, який є свідком оборони.

М. Шакед відразу накинувся на Я.Ісчана чому цей вибрав саме такий доказовий матеріял, щоб переконати суддів про фальшиві висновки щодо фотографій І. Дем'янюка, які дали свідки прокуратури Патриша Смит і ФБІ. Конкретно йшлося про збірку знімок із членів військової повітряної фльоти в ЗСА, які показав проф. Я. Ісчан і чому він вибрав з неї, як доказовий матеріял, лише осіб із клапатими вухами. М. Шакед хотів довідатися від Я. Ісчана, що він розуміє під вибором навгад і чи Я.Ісчан знав родинну ситуацію осіб, яких взяв як приклад. На це Я. Ісчан гостро, але спокійно, відповів, що напевно ніхто не вибирав зумисне до збірки знімок військовиків повітряної фльоти лише таких, які мали клапаті вуха і тому питання Шакела не є на місці. Але, як видно було з опитування, прокуратор хотів за всяку ціну здискредитувати знання проф. Я. Ісчана, що йому не дуже вдалося.

У дальшому перебігу М. Шакед радив Я. Ісчанові відмовитися від висновків, які він зробив раніше, бо показується, що він не є таким науковцем, як себе подає. Я. Ісчан заявив, що його праці ствердження були елементарні, але необхідні для дальшого розгляду суддями. Шакед доказував Я. Ісчанові, що у двох йому відомих статтях американських науковців Еґельмаєра і Бравна ідентифікується фотографію людей через суперімпозицію. Існує ситуація, як доказують ці антропологи, що можна через виміри череца і фотографії доходити до позитивних ідентифікацій, а тим більше легко зробити ідентифікацію, коли йдеться про живу людину. Шакед цитував також антропологічну книжку Стюарта, на яку писав рецензію сам проф. Я. Ісчан, як і статтю якогось Карлі, що займаються порівнюванням людей і фотографій. Цю останню статтю Шакед запитував тому, що автор у своїх висновках не придержується правил, які вживає проф. Я. Ісчан, а однак доходить до позитивних ідентифікацій. Цитуючи усі ці твори антропологів, прокуратор хотів доказати, що метода, яку вживав до ідентифікації І.Дем'янюка, Я. Ісчан нічим не виключає правильности свідків прокуратури.

М. Шакед вкінці поставив питання, чи коли існують дві знімки де правильно працюють принципи антропоскопії, антропометрії і суперімпозиції і тим існує скупчення доказового матеріялу, чи не мусить з цього випливати обов'язково, що на запропонованих двох знімках є одна і ця сама особа, як це доказували свідки прокуратури Райнгардт Альтман і П. Смит?

У відповідь проф. Я. Ісчан заявив, що можна знайти таку теоретичну ситуацію як її саме описав прокуратор, і тоді вона може бути правильна, але тут йдеться на процесі не про теорію, а про дійсніть і про живих людей.

На тому закінчено допити свідка 22-го грудня, які проходили повних вісім годин у майже порожній залі.

ЗАКЛИК
ЕКЗЕКУТИВИ УАКР

Конгресова Комісія у Вашінгтоні, яка прослідкує причини і наслідки Великого голоду в Україні, заявила, що державні фонди на ту ціль в сумі 40,000 дол. майже вичерпані і потребує додаткових субсидій на суму 172,000 дол. від української громади на закінчення її праці в квітні 1988 року.

Виконаймо свій національний обов'язок своїми щедрими і негайними пожертвами для цієї важливої справи.

Президія УАКРади на засіданні 12-го грудня ц.р. признали на ту ціль 5,000 дол. Пристуні члени Екзекутиви вплатили понад 1,000 дол., а Бронислава Скорупська перевела збірку на ту ціль в Трентоні на суму 630 дол.

Вільні від податку пожертви слід слати на адресу: Commission on the Ukraine Famine, 1111 20th Street, N. Y. Rm. 537, Washington, D.C. 20579.

Екзекутива
Української Американської
Координаційної Ради

Українська Оркестра знову братиме участь в новорічній параді

Філядельфія (І.Д.). — На новий 1988 рік — вже 43-ий раз буде маршувати українсько-американська оркестра Бровд вулицею у Філядельфії в т.зв. „Маммерс Парейд".

В цьогорічній параді українська оркестра, в колюмні інших оркестр, на Новий Рік буде 11-та у черзі .При великій реклямі преси і телевізії Ен-Бі-Сі буде широко популяризована. Цьогорічні строї оркестри гарно пошиті і стосуються теми „Баваріян Октоберфест". Управа й усі члени оркестри підготовляються інтенсивно до виступу. Музика і вправи проходять під зарядом фахівців під керівництвом капітана Івана Томсона. Головою оркестри є Григорій Кореско, який дбає опро добре виконання програми.

Нагороди які одержують окремі оркестри після паради, не вистачають на покриття коштів костюмів, які кожного року мусять бути нові, тому управа оркестри звертається до української громади допомогти оркестрі фінансово. Пожертви можна надсилати до: Ukrainian-American String Band P.O.Box 41985, Philedelphia, Pa. 19101.

В Румунії почалася партійна чистка

Відень, Австрія. — Румунське пресове агентство Аджерпрес повідомило, що з комуністичної партії виключені і позбавлені своїх парляментських мандатів директор тракторобудівельного підприємства „Червона зірка" в місті Брашів Сегі Манолє і перший секретар міського комітету партії міста Крайова Люнґу Марин.

Румунське агентство не вказує, за які гріхи поплатилися ці високопоставлені партійні чинники. Однак можна здогадуватися, що С. Манолє покараний за те, що робітники фабрики, яку він очолював, взяли активну участь в антиурядовій демонстрації 15-го листопада. В той день на вулиці Брашова вийшли тисячі людей. Вони протестували проти високих цін у крамницях і низької платні на фабриці.

Аджерпрес вказує, що Л. Марин „порушив партійні норми і дисципліну". Що ховається за цими трафаретними словами — не зрозуміло.

Туристи, які побували недавно в Букарешті, після приїзду до Відня розповіли про протести робітників у столиці Румунії. Демонстранти намагалися нібито знищити статую Леніна. Появилися повідомлення про протести студентів в інших містах країни.

В останні місяці продуктова і енерґетична криза в Румунії посилилася. Вона загострилася ще і тим, що уряд диктатора Ніколає Чаушеску вирішив за всяку ціну розплатитися в найближчі роки з боргами західнім банкам коштом економізування у всьому. Тому Румунія використовує тепер валютні надходження на виплату боргу, відмовляючись купувати продукти за кордоном.

У СВІТІ

МИНУЛОГО ТИЖНЯ паризька телевізійна станція „Антенн-2" висвітлила унікальний репортаж накручений в совєтському концтаборі розташованім в Рязанській області. Перший раз в історії існування совєтських таборів примусової праці, було дозволено французьким кореспондентам і фоторепортерам побувати не тільки в таборовій зоні, але також поробити деякі фотознімки, які пізніше були висвітлені у програмі телевізії. Керівник табору поставив французам тільки дві умови: не брати у в'язнів інтерв'ю і не цікавитись проблемою психічно хворих в'язнів. Репортаж накручений Жан-Жаком ле Гарреком, кінооператором компанії „Антенн-2", дав можливість французьким глядачам побачити, декому може перший раз, совєтських концтабірних в'язнів, їхню „їдальню" і зайняття. На екрані появився довгий ряд короткострижених в'язнів, схилених над металевою мискою з рибною „баландою". Гаррек переконаний, що адміністрація концтабору була приготовлена до приїзду закордонних кореспондентів, бо в таборі було помітно майже ідеальну чистоту і порядок.

В ГОЛОВНІЙ КВАРТИРІ Північно-Атлантійського Оборонного Союзу (НАТО) у Брюсселі західньонімецька делегація поширила звідомлення спеціялістів, які, після докладних студій дійшли до висновку, що Совєтський Союз витратив в 1987 році приблизно 110 більйонів рублів, або 170 більйонів долярів на оборону, тобто на озброєння і продукцію різнородних видів ракет. Ця сума у шість разів перевищує офіційно подане звідомлення в цій справі. В цьому фіскальному році, який почався в жовтні 1987 року, СССР, на думку спеціялістів витратить 15 до 17 відсотків свого загального бюджету на оборонні цілі, ЗСА 6,6 відсотків, а країни НАТО тільки 3,4 відсотка. Міхаїл Ґорбачов правдоподібно надіється на зменшення оборонного бюджету після підписаня договору у Вашінгтоні, але якщо ситуація між Сходом і Заходом погіршиться, СССР автоматично цей бюджет піднесе без особливих парляментарних ухвал, як це буває на Заході.

У ПОНЕДІЛОК, 21-ГО ГРУДНЯ ц.р. в Римі відбулась чергова сесія суду над єдиним палестинцем, який залишився живим із трьох терористів-вбивників, що були спричинниками смерти багатьох пасажирів на летовищі в 1985 році. Вони відкрили вогонь з автоматичної зброї, кидали в товпу ґранати, головно в ряди пасажирів біля американських і ізраїльської повітряної лінії. Двох терористів застрелили ізраїльські охоронники, залишився в живих Магмед Імбраґім Галет, який однак не бере участи у процесі, але через свого адвоката переказав, що він „глибоко жалує за свій вчинок". Терористичний акт в Римі він називає „актом розпачу". Процес, з огляду на свято Різдва Христового, відкладено до 15-го січня. Судитимуть разом з Галедом також одного із найбільш жорстоких терористів, Абу Ніделя, очевидно заочно.

ПРЕЗИДЕНТ Р. РЕҐЕН КРИТИКУЄ ІЗРАЇЛЬ ЗА ПОВЕДІНКУ З ДЕМОНСТРАНТАМИ

Вашінгтон. — Після кількох днів тихої дипломатичної активности в надії, що масові демонстрації арабів в районі Гази на західньому березі ріки Йордан, в Єрусалимі й інших окупованих землях, президент Роналд Реґен виступив у вівторок публічно з гострою критикою ізраїльської поведінки з демонстрантами, вживання гострих набоїв проти палестинської молоді, а то й підлітків, і нездібність ізраїльської поліції та військових частин припинити демонстрації без ужиття автоматичної зброї і жертв в людях.

Заяву Президента відчитав для кореспондентів акредитованих у Білому Домі речник Уряду Марлін Фіцвотер, який рівночасно повідомив, що З'єднані Стейти Америки, мабуть перший раз в ізраїльській справі, стрималися в голосуванні в Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй, яка 14-ма голосами засудила Ізраїль за поведінку з арабами на окупованих землях і вимагає негайного полагодження цієї справи для заспокоєння ситуації, яка може причинитись до нової льокальної війни на Близькому Сході. Пояснюючи поведінку американської делеґації на Раді Безпеки ООН, представник ЗСА Герберт С. Окун підкреслив, що більшість голосуючих за резолюцією держав вважали, що ООН не може погодитися з ізраїльськими методами поборювання демонстрацій. Досі у заколотах загинуло 24 палестинці тільки у смузі Ґази і на західньому березі ріки Йордан. Три араби були застрелені в східній частині Єрусалиму.

М. Фіцвотер обвинувачував також арабів, бо немає такої ситуації, де тільки одна сторона винна. Винні обидві сторони, але більш відповідальні чинники, в тому випадку Ізраїль, який розпоряджає військовою силою і поліцією, яких він післав проти демонстрантів і, не зважаючи на довгий час окупації арабських територій, не зумів розв'язати палестинського питання. Розв'язка, яку пропонує вулиця щоб Ізраїль виселив усіх арабів і заселив ці землі жидами, напевно спровокувала б нову арабсько-ізраїльську війну, кажуть деякі політичні спостерігачі.

Три високі представники Державного департаменту ЗСА безпосередньо звернулись до прем'єр-міністра Ізраїля Їцака Шаміра і міністра оборони Іцака Рабіна перестати вживати гострі набої і перейти до гумових куль у випадку потреби. „Треба зрозуміти, — заявив Фіцвотер, — що тиск на ЗСА йде також зі сторони багатьох арабських і невтральних держав, тому Вашінгтон не може в тому випадку приймати однобічного рішення".

МАРІЯН КУЗАН

„У КОЖНОМУ МУЗИЧНОМУ ТВОРІ — УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ"

Париж (О. Кузьмович). — Круті та стімкі вулички Монтмарту - це лябіринт не легкий для чужинця, тому прийшлося декілька разів питати дороги, заки потрапили на вулицю Монткальм. Але привітлива нова будівля із мікроскопійною віндою таки довела до цілі відвідин, у гостинну хату Маріяна Кузана.

Господар, відомий наш сучасний композитор, своєю безпосередністю відразу „бере за серце" і після п'яти хвилин ми почуваємося немов старі знайомі.

М. Кузан пригадує нам, що він, перебуваючи в ЗСА, відвідав редакцію „Свободи" та дав інтерв'ю і кладе на доказ перед нами його фотокопію. Але ми тим разом хочемо випитатися його в першу чергу про великий музичний твір, який він саме недавно закінчив після однорічної інтенсивної праці — це ораторіо до поеми Т. Шевченка „Неофіти". Повний темпераменту та енерґії М. Кузан негайно бере нас до своєї робітні, щоб ми там таки наглядно могли побачити 228 сторінок дрібним письмом виписаної партитури того твору, до якого він тепер саме викінчував інструментацію.

Маестро М. Кузан за бюрком праці.

І тут ми дістаємо повну лекцію музичного творення, яке ніколи не приходить легко та вимагає не лише композиторських здібностей, але також терпеливости і технічного знання. Ораторіо розписано було спершу на 15 інструментів, а коли виконанням того твору зацікавилися в Ню Йорку, як кульмінаційною точкою великого концерту для відзначення 1000-річчя Християнства, що його організує Фундація ім. Мазепи в співпраці з УНСоюзом під патронатом Крайового Комітету Тисячоліття, тоді наш композитор розробив її на цілу повну оркестру. Ми відразу дістаємо зразок виконання ораторіо солістами лише у супроводі фортепіяну ,який вперше накрутили на стрічку в Ню Йорку завдяки старанням нашого відомого співака Андрія Добрянського. Хоча це лише перша спроба, ораторіо робить імпозантне враження ще як до того сам композитор співає та диригує, а його робітня повна голосників та технічного устаткування, що дає глибокий та сильний звук.

Ми не знавці музики, але одне можемо ствердити, що М. Кузан наскрізь сучасний композитор. Як сам каже, у

(Закінчення на ст. 7-ій)

СВОБОДА SVOBODA
український щоденник UKRAINIAN DAILY
FOUNDED 1893

Svoboda (ISSN 0274-6964) is published daily except Sundays, Mondays, and holidays by the Ukrainian National Association, Inc. at 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302
Svoboda: (201) 434-0237 UNA: (201) 451-2200

Subscription: 1 year — $40.00, 6 months — $22.00, 3 months — $12.00
UNA members 1 year — $15.00. Change of address — $1.00. Make check or money order payable to "Svoboda".

Postmaster: Send address changes to:
"Svoboda", 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302
Tel.: (201) 434-0237, (201) 434-0807, (201) 434-3036

Second Class Postage paid at Jersey City, N.J.

Статті і дописи підписані авторами, не мусять відповідати поглядам Редакції. Редакція застерігає собі право в потребі виправляти і скорочувати надіслані матеріяли. Незамовлені матеріяли повертається тільки тоді, коли автор собі це виразно застеріг, долучивши заадресовану коверту з відповідною поштовою оплатою. — За зміст оголошень Редакція не відповідає.

Передплата на рік $40.00, на півроку — $22.00, на 3 місяці — $12.00. Для членів УНСоюзу $15.00 річно. За кожну зміну адреси — $1.00. Чеки і "money orders" виставляти на "Svoboda".

P.O. Box 346 Jersey City, N.J. 07303

Усмішка на устах, а ніж за спиною

З прокомуністичної Нікараґуа втік до Америки майор Роджер Міранда, і привіз ревеляцію, що між урядом диктаторського президента Даніела Ортеґи і Совєтським Союзом прийшло вже до порозуміння, що СССР вивінує Нікараґуа різною легкою і важкою зброєю та вирядом для поставлення у цій центрально-американській країні на ноги 500,000 армії. Совєти зобов'язались доповнити теперішній стан артилерії у Нікараґуа, доставити протитанкову зброю і протилетунські ракети, як також 12 бойових літаків-джетів типу МІҐ-21. Після втечі цього високого старшини, який належав також до штабу при міністерстві військових справ у Нікараґуа, тамошній уряд поспішився зі заявою, що не було такого зговорення з Совєтським Союзом, а була тільки така „пропозиція". Проте майор Міранда привіз зі собою текст договору, що його мають підписати найвищі авторитети СССР і Нікараґуа в січні наступного року. За тим текстом достави зброї з СССР для Нікараґуа мають розпочатись від 1991 року і тривати два роки. Сандіністський уряд рахує, що до того часу опозиційний партизанський рух, так званий „контрас", розлетиться в наслідок сварок внутрі тамошньої верхівки та припинення допомоги від Америки.

Міранда втік до Америки вже в жовтні цього року, отож Уряд Реґена знав про всю цю макабру вже за перебування Ґорбачова у Вашінґтоні, а не проголосив цієї історії, щоби не зривати цієї конференції на вершинах, що її заповіли Реґен і Ґорбачов та апробували союзники з НАТО. Але тепер настала нова ситуація. Новий дорадник Президента у справах Крайової безпеки, генерал Колин Павел заявив Президентові і напевне Крайовій Раді безпеки, що створення півмільйонової армії в Нікараґуа з такою новітньою стратегічною зброєю — це вже безпосередня загроза не тільки для всіх центрально американських, куди слабших мілітарно країн, але і для З'єднаних Стейтів Америки. Така армія із танками і бойовим летунством може успішно помаршувати до Панамського каналу і зліквідувати тамошню американську базу. Насувається автоматично запит: як у цій ситуації Реґен може вчасною весною — як цього хоче Ґорбачов — полетіти до Москви, щоб підписати новий договір про редукцію на 50 відсотків ракет на далеку віддаль? Чи можливо, щоб Реґен і державний секретар Шулц далі замовчали у зустрічі з Ґорбачовим цю дволичну політику Ґорбачова? І в якому світлі показується остання заява Реґена, що тепер годі говорити про СССР як про „злющу імперію", бо (мовляв) Ґорбачов почав говорити іншою мовою і нема тепер того експансіонізму Москви, який так яскраво проявлявся за всіх попередників Ґорбачова від часу Леніна і Сталіна.

Невідомо ще як поведеться президент Реґен і яке становище займе Марґарет Тачер, — чи вона далі буде твердити, що „з Ґорбачовим можна говорити". Яка користь з такого „говорення" і підсуваних з ним договорів, коли він водночас продовжує політику, поставлену на насаджування комунізму збройною силою, що її постачає безпосередньо СССР чи за посередництвом свого сателіта Куби?

Ревеляції майора Міранди мусять мати теж відгук у Конґресі. Тамошня демократична більшість ставилася завжди зі застереженням проти допомоги „контрас" зброєю чи грішми, особливо після афери з продажем зброї Іранові, коли продавцям цієї зброї і передачею отриманих з неї грошей партизанам у Нікараґуа демократи закидають зламання закону. Шанси на признання партизанам у Нікараґуа допоги від Конґресу зросли, але шанси „нової ери" у відносинах між СССР і ЗСА змаліли. Коли Конґресові лідери захочуть злегковажити ревеляції Міранди, то Крайова Рада Безпеки і генерал Колин Павел, дорадник Президента у справах Крайової безпеки, напевно її не злегковажить і про неї не мовчатиме. Такі несподіванки природні і неминучі, коли партнером є вожді країни, яка в основу свого існування поставила неетичність, обман і забріхання.

Андрій Качор

НАША ВІРА Й НАША ПРАЦЯ

Різдво Христове і Новий Рік — це найкращі наші родинні свята. Малий новонароджений Ісус — Божий Син — надає цим святам якогось таємного та інтимного характеру. Особливо наш Свят-Вечір зближує усіх нас, де б ми не були, в одну родину, об'єднану спільною традицією, спільними звичаями, спільною вірою та спільними думками про наших батьків, дідів, про нашу дорогу нам Батьківщину.

Казали колись наші батьки, що в день Різдва Христового сам Бог приходить до нас у гостину. І ми вірили, що воно так є.

Ми ще й тепер, в колі своєї родини, або друзів, згадуємо ті добрі часи, коли по містах і селах української землі, вільної колись від страху, терору і переслідування, гомоніла наша стара колядка: „Бог Предвічний Народився!", а по церквах нарід з побожністю і вірою співав „Слава во вишніх Богу, а на землі мир"... людям доброї волі!"

А тепер — там на рідних землях — лютий ворог зруйнував наші родини, наші хати, наші церкви, руйнує нашу культуру і забороняє співати наші старі колядки, а навіть забороняє говорити рідною українською мовою... Зруйнував мир на землі, а ми, як живі свідки тієї руїни, розбрелися по світі, щоб „людям доброї волі" пригадувати і постійно говорити про цього страшного новітнього ірода, що повбивав наших батьків, сестер, братів, а навіть дітей, шукаючи ворогів свого царства, а нас прогнав своїм жорстоким режимом на бездольне блукання по всіх країнах вільного світу.

Одначе ми віримо, що так, як Свята Родина по смерті Ірода повернулася з чужого Єгипту до рідного Назарету, так і ми по смерті навітнього московського ірода і по розвалі його царства зможемо також повернутися на рідні землі й заспівати: „Нова радість стала"...

А щоб це сталося ми мусимо вірити, що воно так буде! Бо що ж таке віра, віра людини в Бога, дехто може спитати?

Віра, для віруючої людини — це дар Божий. Віра — це велика духова сила людини, яка, за словами Христа, „зрушує гори". Учені філософи твердять, що як для глухої людини нема царства краси музики, співу і звуків, милої розмови з мамою чи дружиною, як для сліпого не існує світ краси сонця і цілої природи, світ кольорів і ліній, так для людини, що не має в собі почуття віри не існує, і не може існувати, вищий духовий світ, світ ідей. Така людина, поза людською змисловістю, не має ніяких ідеалів, не має любови до Бога, ані до людей і до свого оточення.

З того випливає нова думка, що віра — це служба ідеалам, служба родині, народові, служба культурі та служба... Богові, який дав нам 10 заповідей Божих, як нам жити, а Христос додав нам ще одну заповідь, яка каже нам любити свого ближнього, як себе самого.

Одначе сама „віра без діл — мертва", каже апостол Яків. І тому, щоб наша віра не була мертвою, люди, що мають правдиве почуття віри в Бога, віри до своєї родини, до своєї Церкви, до свого народу пробують бути активними, працьовитими, вони все змагають до добра й краси.

* * *

А коли прийде Новий Рік і знову по традиції будемо собі бажати, щоб він був для нас кращий, як минулі роки, коли будемо собі бажати здоров'я, сили і витривалости, щоб витримати це лихоліття, яке навістило наш край, наш нарід і нас самих, то не забудьмо собі побажати, щоб серед нас, серед нашої української громади тут у вільному світі запанувала справжня, недеклярятивна, братня любов і єдність у суспільно-громадській праці. І знову не відкладаймо це, як тільки наше бажання, але доложім усіх наших зусиль, щоб це сталося в цьому новому році.

Зокрема українські наукові, культурні, суспільно-громадські і кооперативні діячі, що завжди були прикладом конструктивної і солідарної праці, повинні у своїх серцях винести постанову, що доложать всіх старань і заходів, щоб наша громада в цьому ювілейному році нашого християнства, виявила себе зрілою і без огляду на партійно-групові, чи релігійні різниці зуміла суцільно пліч -о пліч стати до творчої праці, на яку і чекає наша обездолена Батьківщина.

Саме тепер, коли посилюється русифікація українського народу в Україні, коли Ґорбачов пробує переконати вільний світ, а зокрема Президента ЗСА і його уряд, що в Совєтському Союзі панує „дружба народів", і т.зв. „гласность", рівноправність, що „совєтський нарід" (?) прагне миру, нічого не згадуючи про національну політику в поодиноких т.зв. „республіках"...

Ми є свідками, як цілий світ, затамувавши дух, слідкував за розмовами президента Реґена з Ґорбачовим, які мали б договоритися про новий лад у сучасному світі. У цій новій ситуації світової політики, ми, українці у вільному світі, що хочемо бути сіллю землі нашого народу, його оборонцем перед урядами вільного демократичного світу та допомогти українському народові на рідних землях використати навіть ті обможені права гластости, мо жемо дуже багато зробити і мати навіть великі успіхи, якщо зуміємо занехати наші партійно-групові чи релігійні суперечки, узброївшись в добру волю взаємної співпраці і мати віру, що разом ми зуміємо завести в себе зразковий громадський лад, скріпимо нашу громадську відповідальність за всі наші дії і що разом, об'єднано під одним проводом будемо виступати в обороні наших прав.

Цілий світ говорить тепер про потребу миру. Мабуть прийшов час, щоб і ми, в нашому українському внутрішньому житті проголосили мир. А щоб це сталося, то треба нам відновити свою віру в християнську любов і в нашому українському житті пробувати замінити ненависть на любов, нетерпимість до чужих поглядів і думок та толеранцію і пошану, злість і зависть на доброту і співпрацю, різні підозріння і нетовариськість на довір'я й добросусідські та приятельські взаємини, гордість і зарозумілість на самокритику, науку, скромність і пошану до авторитетів наших батьків і старших досвідчених наших провідників, поверховність і всяку злобу на справедливу оцінку й знання, а наше лінивство, а його спостерігаємо на кожному кроці нашої громадської праці, на солідну і постійну, добре запляновану працю. Тоді, будьмо певні, інакше виглядатимуть наші здобутки на полі

(Закінчення на ст. 8-ій)

ПРО ЦЕ І ТЕ

Про призабутий подарунок

Признайтеся, дорогі читачі, так, нишком, самі перед собою, про що ви думали, коли стояли в довгих чергах у крамницях, у підземці чи на автостраді у ці передсвяточні дні, повні руху, поспіху та втоми? Чи ваші думки зупинялися лише на довгій листі подарунків, які ви ще мали закупити, чи на картках зі святочними побажаннями, які конечно було вислати, чи на усіх тих різдвяних прийняттях у праці, у знайомих, громаді, які треба було конечно ще якось „пережити"?

А скільки із вас думало про щось менше „туземне" про те, як зробити у святочний час подарунок, який тепер так часто відходить в забуття — а це подарувати комусь свої теплі почування.

Коли вам довелося у передсвяточному русі стояти безнадійно довго на автовому шляху, то напевно впав вам увічі напис на деяких із проїжджаючих авт: „Приверніть Різдво Христові!" і цей заклик тепер дуже на часі. Бо всі ці статті і спомини про тихе, спокійне Різдво, про родину, що спільно співає коляди біля ялинки, про скрипучий мороз, про віншування, про бідних та хворих, що їх не забули в ці дні добрі люди — видається тепер радше літературним твором, чи темою телевізійних різдвяних програм, між дійсністю.

Здається у цьому темпі життя, в якому живемо, у тих розбитих родинах, що тепер на денному порядку, ми зовсім затратили почуття цього, що найважливіше у Різдві, а може взагалі в житті.

А лише подумати, як легко виконати цей „подарунок" почувань, теплого відношення людини до людини. І скільки осіб бажало б саме такі подарунки, а не ті, що їх можна виміняти у крамницях, коли вони вам не сподобаються. Добре каже американська пословиця, що „це думка, яка найбільше рахується".

І цю думку треба б збудити в нас усіх тепер у цей святочний час, дарма за яким календарем ми відзначаємо Різдво і Новий Рік.

Бо яке значення можуть мати всі з поспіхом написані, а радше підписані (бо побажання для вигоди вже маємо друком) різдвяні карточки чи усі ці менші або більші подарунки, якщо в них немає почувань любови, прихильности, сердечности, а передусім почуття, що народження Христа вимагає чогось більше, як усіх зовнішніх проявів Різдвяних Свят.

Особливо, для нас, що завжди із Різдвом Христовим в'язали стільки прегарних традиційних звичаїв, цей призабутий тепер безкоштовний подарунок незвичайно важливий і потрібний так в родині, як і у спільноті. Скільки наших розбитих обставинами родин, скільки самітних, забутих людей, особливо із старшого покоління, чекає з тугою не на оці автоматично складені побажання, а на справжнє з глибини душі Христос Родився — Славіте Його!

І з Новим Роком, цим 1988, треба нам, українцям, дещо глибше задуматися над тим, щоб привернути призабуті вартості. В крутежі приготувань численних святкувань з приводу 1000-річчя Християнства, в перегонах хто краще і більш успішно переведе цю чи іншу імпрезу, яка організація чи її провідник краще вив'яжеться зі своїх завдань, у розгарі непорозумінь, — ми забуваємо про властиву суть цього рідкісного ювілею. Чи не слід було б нам завчасу кинути клич „Приверніть 1000-річчя Христові"?

О-КА

Роман Савицький

Ялинка

(на основі леґенди)

Росла в лісі ялинка, струнка й зелена, та... самотня і дуже сумна. Ніхто її не бачив, не подивляв краси цієї пишної кралі, лише вряди — годи тремтливий зайчик прибігав схоронитись під повними вітами, що тремтіли від буряної завії.

І ось однієї днини почувся знечев'я голос янгола: — Наближаються Свята Різдва. На твою долю випало пережити важке терпіння і приниження, та заки це станеться ти засієш у своїй красі й у величі серед людей великого міста.

Ялинка скорилася волі янгола, бо вже незадовго загомоніло у лісі, прийшли якісь люди чогось шукати. Робітник оглянув деревце, обтрусив з нього сніг і враз у його руці заблистіло щось гостре і тіло ялинки пройняв сердешний біль...

Очунялась на якомусь подвір'ї між іншими ялинками. Всі вони у німому тремтінні, ждали чогось незвичайного. Підходили люди, приглядалися.

— Оцю, тату, оцю, — закликав малий, синьоокий хлопець, вказуючи пальцем на ялинку. Це був Андрійко, наймолодший у родині...

Пробудившись, ялинка не впізнавала нічого. Вона стояла у великій, ясній кімнаті вся у чудових прикрасах і вже не була самотня. На неї гляділи захоплені очі родини, а найбільше радів Андрійко. Він, у захваті не відвертав очей від отого лискучого чуда, а найбільш чарувала його велика, ясна зоря, що сіяла на самому вершечку. Такої уваги ялинка ще досі не знала, вона навіть не чула болю в пораненому тілі від гострого леза сокири.

Свята проходили гарно: колядники, вертепники, гості... Синьоокий Андрійко хизувався прикрасами на ялинці, свічечками, що миготіли, мов вогники і золотими горішками, що їх почепила мама так дуже, а дуже високо.

Минали дні і за святковою метушнею ніхто не помітив, що ялинка стала всихати, що посірілі колючки стали падати вниз. Деревце завмирало. Трагедію приспішив сам хлопчина. Він приставив крісельце, щоб здійняти собі горішка, потягнув науважно за гілку і ялинка впала на землю.

Збіглась родина і батько завважив, що ялинці приходить кінець. Її поставили знову, але де ж ділась колишня краса? Навіть зоря зірвалась була із вершечка і закотилась у безвість...

Рішення батька було гірке й невідкличне; розібрати ялинку з прикрас і винести з хати на смітник.

Хлопець схлипував, гладив посохле гілля, прощався колишнього кралею, що так глибоко запала в дитяче серце. Вона ж у відплату „плакала" краплями живиці, прощалася із своїм другом. Прийшли дні наруги і смутку. Люди великого міста штовхали дерево з дороги, як якийсь осоружний непотріб, але бідний, бездомний котик найшов притулок під зісохлими вітами дерев. В холоді і приниженні гинула сумно ялинка, бо справдилися слова янгола: „На твою долю впаде пережити велике терпіння і приниження".

І одного дня смітярі забрали ялинку.

Крізь замерзлу шибку сумно гляділи сині, заплакані очі, а ніччю, ці самі очі гляділи допитливим поглядом прямо в небо, бо хлопчині приснився був янгол, що говорив:

— Не сумуй Андрійку! Я послав твою ялинку до неба, щоб засвітилася там правдивою зіркою, ще яснішою, як зоря-прикраса, яку ти так сквапно сховав під свою подушку...

Олекса Веретенченко

БЕЗ КІНЦЯ І КРАЮ...

Без кінця і краю
Таїнство Різдва...
Сію — посіваю
Зернами слова:

Щоб жили багаті
В мирі, без тривог.
Щоб у Вашій хаті
Народився Б о г.

Любов Коленська

ВІН НАРОДИВСЯ ЗНОВУ

II.

Сріблистістю ясною зійшло на небо сонце, нібито на небо зійшов місяць. І це якраз тоді, коли надійшов останній день Дам'янової праці. А він, сердега, ще ніяк не хотів вірити... Може це якийсь прикрий сон... Адже відсьогодні — він, властиво, стане ніким... Причепою до життя інших...

Поволі Дам'ян ступав по скованих кригою калюжах, що врізувались у бетон хідника блискучим, гострим склом. Йому ставало чимраз важче... Галчиною зграєю налітали думки:

— Як же мені сьогодні вертатися додому?... Хіба на те, щоб у ньому животіти довічним в'язнем?... Відчувати як з кожним днем застигатимуть у мене всілякі людські почування, зникатиме без вороття усмішка, радість?...

Сам не знав як опинився за бюрком, як покотився стрімголов його останній день праці. А от ще година, півгодини тільки... Ще кілька хвилин і все закінчиться. Як несамовите летіло, билось у нього серце... Забрав свої речі, потягнув ганчіркою по бюрку, стираючи пил, якого не було, і підвівся. Далі йому не вірилось... Адже він тут працював понад тридцять років... Невже всі його тут ідеї, думки, прогоріли, не залишили ніякого сліду, ніякого значення?... Жаль роз'ятрював душу і там у ній щось хлипало. Але Дам'ян закам'янів, застиг у спокій.

На прощання він, як і кожного дня, кивнув усім головою, та й ще додав щорічне традиційне: „Веселих Свят!", зробив крок і враз зупинився... У цей же мент від бюрка почали й собі підводитись його товариші, поміж ними і ті, що вже давно покинули працю... Як же він їх не бачив? — майнуло Дам'янові схвильованою думкою.

Занімів і зачудовано дивився як один по одному до нього почали вони наближатися... А потім вони оточили його тісним півколом і вирватись уже не було куди. З-поміж них виступив Омелян, адже це він привів сюди Дам'яна до праці, і, усміхаючись, передав йому пакунок, загорнений папером, що ряснів різдвяними барвистими узорами.

Бентежна тиша розіп'яла понад усіма свої білі вітрила, а об їхні стінки билось схвильоване Дам'янове серце.. Та він не ворушився... Не простягав руки, здавалося, закам'янів.

А тоді обізвався Омелян:

— Якось довідалися, що ти покидаєш працю... Може це зле, може допитуватись не треба було? ... Але ти нам даруєш, правда. Це ми із найсердечніших почувань до тебе... Бож стільки років разом... — А потім додав: — А цей дарунок — ми вже давно надумались тобі дати...

Дам'ян глянув на всіх довкола і завважив, що погляд їхній став одним суціллям, а усміх їх був зичливий, добрий...

Поволі він почав розгортати святковий папір. Глянув і... повірити не міг. В його руках лежала... книжка! Книжка у вишневій обгортці із золотим написом: „Фейлетони". Дам'ян Яковленко... І радість, нестримна радість, залила його душу по вінця... У грудях затріпотало таким теплом, що зі зворушення його слова застрягли, рвались у гортані...

— Це ви... мені?... А я думав про вас таке, що аж соромно тепер...

— Ми видали твою книжку, Дам'яне, щоб ти знав, що ми розуміли твою працю, розуміли тебе... І навіть, що ми були зовсім близько з тобою, хоча, особливо останньо, ти не завважував нас... — говорив Омелян.

— Бож я думав, що це ви відчужувалися від мене... Але більше — годі... — з хвилювання здригнувся Дам'янів голос. — І сам не знаю як подякувати маю вам, як висловити свою радість... Самі слова заскупі для цього... Одне сказати хочу, що сьогодні ви спасли мене... Вдихнули в мене віру... — І замовк, затих, начебто хотів зберегти цю хвилину назавжди.

— Дам'яне, не треба більше... — обізвався Богдан, давній ще, зі шкільної лавки, друг. І потиснувши Дам'янові кріпко руку, побажав йому радісних Свят. За ним підходили й інші. Увесь гурт прийшов, щоб передати йому своє тепло, свою приязнь, щоб їх почування ішли за Дам'яном роки і роки... А потім просили не забувати, заходити до них...

* * *

Охоплений радісними почуттями, Дам'ян не йшов, а майже біг. Пригортаючи тісно до грудей свою книжку, почав стиха заспівувати колядку: „Нова радість стала, яка не бувала!"...

Надворі враз якось усе затихло. Навіть ущухло ячання чайок. Тільки ще ближче підійшов солоний запах моря. Раптом відкрилася Господня долоня, і на землю послався густий, пушистий, кучерявий, немов дівочі мрії, сніг. Повз Дам'яна пролітали сніжинки — і в кожній він бачив різдвяний ялинковий візерунок.

В одній із них йому увижалась Свята Родина — Мати Божа, Йосиф, Боже Дитя. А високо понад ними сіяла зірка, благословила Їх і увесь мир на землі...

У — другій Дам'ян побачив стіл, накритий до святої вечері, і батька свого, і матір, і двох сестричок, які котили поперед себе золотий горішок...

А в третій сніжинці, начебто у крихкому різдвяному медальйоні, завважив він друзів своїх, як вони обгорнули його тісним півколом, а поміж ними — він, Дам'ян... Невже це він?... Адже там у людини оцієї було осяйне, просвітліле обличчя і яра юність ув очах, бож він приймав від друзів своїх найвищі різдвяні дари: велике зрозуміння і приязнь!

— О, Боже! Невже це справді я?! Це я... неначе народився знову!...

Підійшов ближче до свого дому, і ним струсонула теплою хвилею радість! Адже він знав, що сьогодні не ввійде впорожні до нього, а на все вже життя принесе зі собою оці ніжні почування, оце ласкаве серце, що його обдарували ним його друзі.

Стежку, що вела до Дам'янової хати, м'яко встелював сніг. І він подумав:

— Мені треба буде нині сюди частенько навідуватись і промітати її, щоб і на Свята тут чепурно було, та й щоби колядники могли пройти по ній до мене в гості.

І вже без ніякого вагання відчинив двері до свого дому, щоби перебути в ньому свій черговий і останній етап... А може ще і на ньому, на цій останній струні, обізветься сильний і цікавий акорд?! Може ще задзвенить пісня — чарівна і досі незнана йому?! Хто-зна?! — і уста його окрилила радісна, щаслива усмішка.

Різдво Христове, 1987.

ТРИВАЛИЙ ПАМ'ЯТНИК — ГАРВАРДСЬКИЙ ПРОЄКТ

Ч. 2 1987 РОКУ

Омелян Пріцак

МЕЛЕТІЙ СМОТРИЦЬКИЙ І ЙОГО ТВОРИ

З нагоди появи перших томів корпусу текстів давнього українського письменства

1

Корпус текстів Гарвардської бібліотеки давнього українського письменства почав свою реалізацію. Тількищо появилися його перші два томи, присвячені творчості Мелетія Смотрицького. У першому томі зібрано вперше полемічні твори великого письменника (біля 1600 сторінок), а в другому його проповіді під заголовком „Учительноє Євангеліє" (понад 1100 ст.). Нарешті, 350 років після своєї смерти Мелетій Смотрицький діждався повного видання своїх творів.

Це велика заслуга американського вченого Давида Фрика із Каліфорнійського університету (Берклі), що роками вишукував стародруки Смотрицького у бібліотеках Польщі і Совєтського Союзу та опрацював їх.

Згідно з засадами Корпусу кожен том має передмову. Передмова до першого тому складається із таких частин: біографія М. Смотрицького; література про нього; твори М. Смотрицького; бібліографія про М. Смотрицького, разом 38 сторінок.

На спеціяльну увагу заслуговує розділ про твори М. Смотрицького. Тому що згідно з тодішнім звичаєм багато творів М. Смотрицького вийшли або анонімно, або під псевдонімом, проф. Фрик піддав новій аналізі самі твори та відомості про них. На тій базі він установив нову листу творів Мелетія Смотрицького. Їх число тринадцять та 15 листів. Власне проф. Фрик доказав, що „Учительноє Євангеліє" було написане М. Смотрицьким. Досі українські дослідники думали, що Смотрицький не вживав української мови у своїх творах (крім граматики).

Крім того, проф. Фрик подав, де зберігаються ті твори. Не обмежуючись певними творами М. Смотрицького, проф. Фрик подав список творів, які не заховалися, але автором яких міг бути М. Смотрицький, а теж листу творів, які неправильно приписують тому авторові.

У вступі до другого тому проф. Фрик займається генезою „Учительного Євангелія" та його місцем у системі т. зв. „постиль" тодішньої християнської провідницької літератури.

В такий спосіб український нарід, українська Церква і українська та світська наука дістали вперше зібрані разом твори Мелетія Смотрицького.

2

Хто такий Мелетій Смотрицький і яке його місце у нашому культурному минулому?

На це питання можемо тепер відповісти, бо десять років тому вийшла двотомна монографія про нього пера покійного о. д-ра Мелетія Соловія, ЧСВВ, а тепер перед нами видання зібраних творів Мелетія Смотрицького.

Максим, — бо це було хресне ім'я майбутнього монаха Мелетія, — народився коло 1577 року (точний рік не встановлений) у місті Смотричі над рікою тої ж назви недалеко від столиці Поділля — Кам'янця Подільського. В той час його батько Герасим, знавець церковно-слов'янської мови, працював як міський писар своєї місцевої столиці. Але скоро разом з родиною переїхав на запрошення князя Константина Острозького до Острога, щоб там зайняти посаду директора новозаснованої княжої школи. Там же Герасим Смотрицький записався золотими буквами в історії української культури — він був головним редактором славетної „Острозької Біблії" (1581 р.).

Максим Смотрицький вчився спочатку в Острозі, де його вчителем грецької мови був пізніший царгородський патріярх Кирило Люкаріс. Опісля (десь коло 1601 р.) патрон Максима, князь Острозький, післав його продовжувати студії у славній вже на всю Польщу Єзуїтській Колегії у Вільні. столиці Литви. З того часу датується зв'язок Максима з Білоруссю. У Вільні запізнався він із князями Соломирецькими, які пізніше після смерти князя Острозького стали його патронами. Власне десь в 1604-1607 роках як опікун молодих княжат Соломирецьких. Максим Смотрицький провів два-три роки в Німеччині, відвідуючи там відомі університети, в тому Віттенберг, де колись навчав реформатор Мартин Лютер. Повернувшись до Вільна, Максим вписався як член до дуже діяльного братства (православного) і мабуть дістав працю у місцевій школі як учитель. В 1610 р. появився його відомий „Тренос", шедевр нашої літератури, написаний як протест православних проти передачі уніятам монастиря св. Трійці у Вільні. Деякий час, мабуть поміж 1614 та 1618 роками, Максим діяв у новозаснованій братській школі у Києві, де він написав своє „Учительноє Євангеліє" та свою епохальну граматику церковно-слов'янської мови. В 1618 р. Максим вступив у чернечий стан у монастирі св. Духа у Вільні під іменем Мелетія. Оба твори „Учительноє Євангеліє" та граматика вийшли друком у Єв'ю біля Вільна.

Одначе його зв'язки з Києвом не перервалися, і коли в 1620 р. Київ замість Вільна став знову резиденцією митрополита Руси у системі підпільно висвяченої Єрусалимським патріярхом Теофаном нової православної епархії, Мелетій Смотрицький дістав катедру полоцької архиепархії.

Тому що нова епархія не дістала королівського підтвердження, вона залишилася (до 1634 року) нелегальною і проти неї велася нагінка з різних сторін. Мелетій виступив в обороні легальности нової епархії чотирма трактатами (дві редакції „Верифікації", „Оборона верифікації" та „Еленхус"). Після трагічної смерти свого уніятського суперника архиєпископа Йосафата Кунцевича Смотрицький відбув подорож на Схід (1623-1625), щоб перевірити стан православ'я у його основних центрах. Головно у Царгороді, де патріярхом у ті часи був Кирило Люкаріс, його колишній вчитель в Острозькій школі.

Зустріч розчарувала Мелетія. Він пересвідчився, що патріярх не є стовпом православ'я, а піддався протестантським ученням.

Смотрицький, який уважав своїм життєвим завданням об'єднати Русь із Руссю, відновив свої зв'язки з уніятами. Згодом він перейшов на унію та осів на Волині як архимандрит монастиря в Дермані.

Тоді почався на нього наступ з православної сторони, кульмінаційною точкою якого був Київський собор у 1628 р. Православні були обурені твором Мелетія із його критикою стану Православної Церкви. Твір мав наголовок „Апологія (оборона) подорожі до східних країв". Крім нього, Мелетій (як уніят) видав в 1628-1629 рр. ще три інші полемічні трактати („Протестація", „Перенеза", „Екзетеза").

Помер Мелетій в кінці 1633 р. у Дермані.

3

Епоха, в якій жив і працював Максим/Мелетій Смотрицький, була дуже складна і нагадує нашу, в якій ми живемо. Тому треба, хоч дуже коротко, подати її основні характеристичні риси.

Хоч розрив поміж західнім (католицьким) та східнім (православним) християнством довершився ще у 1054 р. (рік смерти Ярослава Мудрого), до XIV-XVI ст.ст. українська Русь мало цікавилася тою справою (крім духовенства грецького походження). Справи цілком змінилися, коли у XIV-XVI століттях католики, поляки, появилися на обездержавленій православній Русі як завойовники і носії вищої культури.

Як це сталося, що у XIV-XVI століттях поляки вже мали вищу культуру та свою ясну державну свідомість, і чому їх не мала Русь-Україна?

Коли у 476 р. впала західньо-римська імперія, Европа поділилася на дві частини: західню і східню. Східня зберегла греко-католицьку культуру, виробила її середньогрецький варіянт, і застигла на тому етапі до свого кінця у 1453.

Західню римську імперію перебрали германські варвари, які, прийнявши християнство, зрозуміли, що їм треба вчитися. Вони почали вивчати латину і на базі тої високорозвинутої мови почали у дев'ятому столітті (після віднови імперії на заході Карлом Великим у 800 р.) творити західньоевропейську культуру.

Вступ до тої нової культурної сім'ї був відчинений для усіх охочих, але передумова була, що новоприбулі вивчатимуть латинську мову та серйозно студіюватимуть твори, писані тою мовою, в першу чергу, філософічно-теологічні. Почалася унікальна в історії світу концентрація талантів і енергії. У тій спільноті усі були рівні співгромадяни, чи вони походили з Лісбони, Риму, Парижу, Лондону, чи з Ослью, Будапешту або Кракова. Всіх їх єднало християнство і латинська мова, як засіб комунікації і науки. Наслідки не дали на себе довго ждати. Уже у XII столітті латиномовний західній світ осягнув великі успіхи у всіх галузях життя. XIV століття принесло відродження гуманістичних культурних і політичних ідеалів, а XV століття — це часи реформації. Гуманізм став підставою концепції батьківщини, а опісля нації, чому допомогла реформація, покликавши до життя — на базі доброго знання латини — національної мови. Вони скоро стали базою для національної культури.

В половині XVI століття, якраз в час Люблинської унії, що передавала Польщі всі українські землі, уже сильно розвинулася ідея польської державности, а крім того, польські гуманісти, що витренувалися, пишучи латинською та італійською мовами (як Ян Кохановський), створили польську літературну мову, базу для польської національної культури.

Уважаючи себе єдиними носіями греко-римської культури, візантійці з погордою дивилися на окружуючих їх варварів. Коли ті варвари приймали християнство, вони не ставали рівноправними з візантійцями, як це було на Заході. Їх не вчили грецької мови. Варварам творили їхні мови спеціяльно для церковного вжитку. Так постала церковно-слов'янська мова, яка вправді дозволила слов'янам зрозуміти деякі християнські закони, але не давала можливости стати членами висококультурної візантійської культури. Церковно-слов'янська мова, для якої першу граматику написав власне Мелетій Смотрицький в 1618-1619 рр., не відкривала доступу до коріння вищої культури, але була хрестоматійна і обмежена. Не дивно, що у XIV-XVI століттях оті псевдо-джерела засохли. Княжа Русь не змогла витворити аб-

(Закінчення на ст. 8-ій)

Народний Дім в Елізабеті, Н. Дж. — 75,000 дол.

Український Народний Дім в Елізабеті, Ню Джерзі, постав наприкінці 1926-го року. Надзвичайні Загальні збори УНДому в дні 7 грудня 1986 року для відзначення роковин 1000-ліття Хрищення України рішили призначити 75,000 дол. на Гарвардський Проєкт із спеціяльним визначенням цілі цієї пожертви: видати три томи оригіналу щоденника гетьмана України Пилипа Орлика. Історія УНДому в Елизаветі із поіменним виказом його 14-ти товариств — уділовців появиться в окремому виданні Комітету для здійснення Гарвардського Проєкту. Тут подаємо тільки світлину його Управи, яка прийняла таку похвали гідну постанову. Сидять (зліва): Михайло Іванців, член Контрольної комісії, Ярослав Сосяк — голова, Джойс Едман — заступник голови, Михайло Хитра — рекордовий секретар, Іван Полянський — касир. Стоять (зліва): Володимир Василак — радний, Юрій Сенчій — радний, Володимир Маркусь — радний, Едвард Мельничук — голова Контрольної комісії, д-р Роман Граб — вільний член Управи, Мирон Пінковський — голова Статутової комісії, члени Статутової комісії — Михайло Коваль і Павло Боднаренко; на світлині відсутній Ярослав Закаляк, фінансовий секретар.

The *Jevanhelije učytelnoje* of Meletij Smotryc'kyj

Harvard Library of Early Ukrainian Literature

Texts : Volume II

Василь Ленцик

Мелетій Смотрицький на тлі своєї доби

Виступ Мелетія Смотрицького, найбільш талановитого і освіченого письменника-полеміста на грані XVI і XVII століть, припадає на час великого релігійного зрушення, яке переживав український і білоруський народи в тих часах. Загальний упадок і приниження Православної Церкви в Польському Королівстві та шляхетні змагання деяких духовних кіл та світських для її піднесення з упадку довели до заключення Берестейської Унії, яка, одначе, не розв'язала болячок тої Церкви, а стала причиною поділу народу на два ворогуючі табори — православний і так званий уніятський. В об'єднанні нашої Церкви з Апостольською Столицею бачив одинокий вихід із тяжкого положення і такий покровитель українства в Польській державі як князь Константин Острозький, який в листі до Папи Сикста V (1585-1590) з дня 5-7 липня 1585 року так писав: „Нічого я собі гарячіше не бажаю, як єдности віри й об'єднання всіх християн, і якщо б справа того вимагала, щоб за таке велике добро треба було мені віддати життя, я того не вагаюся зробити.." В листі до Єпископа Володимирського Іпатія Потія він подає причини відходу шляхти нашої від православія в латинський табір, яка тим самим полячилася: „Не через що інше розмножилося між людьми таке лінивство, отяжілість і відступство, як через те, що зникли учителі і проповідники Божого слова, тому й настало відступство від віри і закону...". (Лист з дня 21-го червня 1593 р.).

Такої думки був також ідейний творець Унії Іпатій Потій, який за намовою князя Острозького прийняв сан єпископа, а згодом після смерти митрополита Михайла Рагози став київським митрополитом і силою свого уряду мусів обороняти становища унії. Потій боронив унію пером, як в „Антірризіс" та „Гармонії", чи „Єреси". На свої писання він знайшов блискучого противника в особі Мелетія Смотрицького, який відповів Потієві у своїй книжці в польській мові „Антіграфе" з 1608 р. Та найбільш популярною книжкою була книжка Мелетія Смотрицького, що була видана в польській мові п. н. „Тренос", себто плач єдиної святої соборної Церкви" (1610 р.) під прибраним прізвищем Теофіл Ортолог.

Це зворушливий плач Православної Церкви з приводу відходу її власних дітей. Ортолог-Смотрицький вичисляє цілий ряд княжих і шляхетських родів, які покинули свою православну церкву і перейшли до латинської і тим самим сполячилися. „Тренос" мав велику популярність серед населення, і польський король наказав сконфіскувати наклад, але в друкарні мало що залишилось, бо книжка потайки розійшлась. „Тренос" був звернений також проти єрархів, які прийняли унію, надіючись зрушити Церкву з упадку. Смотрицький не жалів і їм прикрих слів. „О нещасне це стало, коли має за пастиря такого, що сам ніколи не вчився і не знає, що від нього належиться зробити Богові, а що ближньому".

„Тренос" Смотрицького написаний з великою ерудицією і знанням історії, догматики та знанням творів православних, католицьких та протестантських авторів, а ці останні послужили йому в аргументації проти Апостольської Столиці. Тому Скарга і Мороховський, відповідаючи йому на „Тренос", називають Смотрицького учнем Лютера і Кальвіна. Критика „Треносу" Смотрицького названими авторами (Скаргою і Мороховським) зробила на нього велике враження. Він на деякий час перестав писати (10 літ). Будучи у Вільні, Смотрицький мав змогу познайомитися з такими видатними діячами Унії, як пізніший митрополит Йосиф Рутський та Йосафат Кунцевич. У час побуту в Києві він

(Закінчення на ст. 8-ій)

Виказ всіх пожертв і спонзорів появиться окремо у „Свободі".

Богдан Струмінський

Промова на міленійному вечорі в Дітройті 15 листопада 1987 року

Я зайнявся Копистенським випадково. Коли восени 1984 року проф. Пріцак найняв мене до т. зв. Міленійного проєкту, і стало питання, від чого почати, проф. Пріцак сказав пробно-гіпотетично: „Хоч би і від Палінодії", бо це найтрудніший і найдовший текст. І так це почалося.

При „Палінодії" годилося робити і „Оборону церковної єдности". Кревзи, бо не можна зрозуміти „Палінодії" — відповіді без „Оборони церковної єдности", на яку „Палінодія" є відповіддю. Адже грецьке слово „анлінодія" не означає нічого іншого в інтерпретації Копистенського як: „Ану, перейдім твою, Кревзо, аргументацію ще раз, статтю за статтею, розділ за розділом, частину за частиною".

Разом з працею Кревзи ця „дорога ще раз" (палін по-грецьки — ще раз, знов, одос — дорога) зайняла близько 980 сторінок. Це був найдовший словесний поєдинок в історії України, який практично нічого не вирішив: уніяти залишилися при римському папі, православні при царгородському патріярхові. Спір вирішив щойно триста років пізніше пролетарський екуменіст Сталін, який призвів до підпорядкування обох українських Церков одному патріярхові — в Москві.

Я не знаю, як довго писав свої 150 сторінок Кревза, але знаю, що Копистенський написав свої 830 сторінок за чотири роки. Моє проходження знов його шляхом, тобто моя палінодія, триває вже три роки, і займе ще з рік, отже стільки само. В минулому році я закінчив переклад обох полемістів на англійську мову, а тепер добігаю до кінця перевірки — читання після себе, виправляння помилок, узгоджування термінології, устінювання джерел полемістів, порівнювання різночитань тощо.

Чому ж так довго? Мій попередник, зросійщений німець Петро Гільтебрандт, який видав обидва тексти в 1876 році, працював, може, коротше. Але обмежився тільки мінімумом: видав тексти, дав деякі різночитання, деякі примітки щодо джерел і покажчики. А при тому наробив масу помилок, не розуміючи добре середньоукраїнського тексту, впровадив де-не-де мовну фальсифікацію, даючи російські форми замість українських, до біблійних цитат дав у примітках паралелі з російсько-церковнослов'янської синодальної Біблії XVIII ст. замість з українсько-церковно-слов'янської Острізької Біблії, якою послуговувався Копистенський. Мені здається, що Гільтебрандт був таки більш росіянином, ніж німцем, бо нема в його праці німецької солідности, є радше те, що самі росіяни називають „халатность", цебто: стук-грюк, аби з рук. Він не пробував навіть заглядати до европейських джерел обох полемістів, щоб вияснити різні труднощі і неясності, не пробував навіть вияснити, ким є різні таємничі особи, подані ним у покажчику, часто у перекрученому вигляді.

Подібно поверхово зробив свою роботу інший росіянин (українського або білоруського походження) Завітневіч, автор єдиної монографії про „Палінодію", видану в 1883 р. Особливо про джерела Копистенського ми не довідуємося від нього нічого конкретного: все обмежується улюбленою й тепер методою російських науковців — показування того, що могло бути, а не того, що було, себто джерел, якими Копистенський міг („мог") користуватися, бо існували вже, а не джерел, якими справді і безсумнівно користувався.

Ситуація, в якій українською спадщиною займаються російські чи зросійщені науковці, нагадує лікування людини коновалом: про медицину він нібито щось знає, тільки що пацієнт не той.

І ось ці два коновальські російські опрацювання вершинного моменту релігійної полеміки на Україні в XVI-XVII ст. залишалися аж до недавнього часу останнім словом науки. Останнім з різних причин: через брак української наукової конкуренції, бо відроджена українська наука була знищена в 30-их і 40-их роках большевиками; через занепад також російської науки з подібних причин; через загальний занепад світової науки після Першої світової війни, підмитої не тільки лівими і правими тоталітаризмами, але й формалістичними течіями, які втікають від розв'язування конкретних проблем у модні гокуси-покуси, що будуть забуті в наступному сезоні.

В додатку це останнє слово науки з-перед більше ста років є актом культурного грабунку: твори української полеміки XVII ст. виступають там у серії „Русская историческая библиотека", що для самих росіян і для світу означає „московська", а не „руська", себто українська.

А західня наука? Ну що ж, вона давно привикла приймати за добру монету все, що виходить з робітень російських „учьоних". Захід не любить ускладнень. Одна велика Росія — це просте. Різні складові частини російської імперії, які мають свою власну історію, мову й культуру, часто старшу від московсько-російської — це небажане ускладнення. До того ж Росія має Достоєвського, Чайковського (на боці кажучи, оба українського походження), балет ім. Кірова і ядерні ракети, якими може знищити Захід. Отже треба пильно прислухатися до того, що каже Росія, включно з російською наукою. До того, що кажуть інші люди зі східньої Европи, можна не прислухатися, бо де їхні ракети?

Щоб західня наука переконалася, що також не-росіяни мають щось важливе і вартісне сказати світові, зокрема про історію й письменство неросійських країн східньої Европи, те, що кажуть неросіяни (напр., українці), мусить бути вочевидь краще, точніше, вірогідніше, солідніше. Не поможе навіть фірма Гарварду, якщо видання Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету, не будуть бити на голову російських видань на українські теми. Ось чому потрібна така педантична точність, така довга палінодія.

Якби я був працівником Академії Наук СССР, я міг би випускати будь-яку серійну продукцію, бо за мною стояли б атомні ракети. Але в Українському Науковому Інституті Гарвардського Університету атомні ракети за мною не стоять. Стоїте тільки ви з вашою фінансовою підтримкою. Я вірю в те, що вона сильніша від їхніх ракет.

ВП Пан
Д-р Степан Ворох
Голова
Комітеу Тисячоріччя
Хрищення Руси-України

20-го березня 1987 р.

Вельмишановний д-ре Ворох,

З приємністю повідомляємо Вас, що Екзекутива Централі КУК на своєму засіданні 13-го березня 1987 року одобрила Вашу пропозицію.

Централя Комітету Українців Канади своєчасно вишле заклик через Відділи КУК і Складових Організацій підтримати Ваш проєкт з нагоди відзначення Тисячоріччя Хрищення Руси-України.

З пошаною до Вас, **Лідія Гавришків**
Екзекутивний секретар

Степан Ворох

Організація фондів для Гарвардського Проєкту

Зближаючись до нового 1988 року, українська спільнота в діяспорі, свідома своїх історичних завдань і відповідальности, пильно приготовляється до зустрічі Великого Ювілею Тисячоліття Хрищення України. Найсуттєвіші релігійно-духові святкування вже почались в Українських Церквах особливими торжествами і закінчуватись будуть на 5-му Світовому Контресі Вільних Українців об'єднано спільним Молебнем до Всевишнього з участю Ієрархів всіх наших Церков.

Завершуються приготування громадських відзначувань по всіх українських громадах та усіх столицях країн нашого поселення. Виступами української християнської культури та в зустрічах з представниками урядів виявлятимемо вірність найвищим ідеалам українського народу. Обидва аспекти святкування великої ваги і мусять бути проведені величаво.

Для повноти вияву епохальности цього Ювілею необхідною є наукова документація, яка задокументує 1000-літню епоху Християнства українського народу і залишиться тривалим пам'ятником та джерелом дослідів для наступних поколінь.

Про значення Гарвардського Проєкту для українського народу всі вже доволі багато читали і здавалося б не треба більше писати. Одначе вага його така велика, поява його в історичний момент народу така важлива, що варто повторити про нього ще і ще, бо Гарвардським Проєктом ми не тільки звеличуємо Тисячоліття Християнства України, але появою в одному 40-томовому Корпусі наших духових надбань від св. Володимира аж до часу модерної української літератури в перекладі на світову англійську мову ми вкладаємо Українського Генія в скарбницю світової культури. Ми робимо тепер те, чого ми ніколи не зробили і тому нас не знали. До сьогодні учені довідувались про нашу славну Русь майже виключно з московських видань, в яких, очевидно, все було російське. Тепер студіюватимуть ту ж саму Русь з наших видань Гарвардського Університету та пізнають, що старинна Русь — це Україна, а не Росія. Боже Провидіння добре для нас. У важкі часи посилає нам людей, які своєю візією і прикладом праці мобілізують нарід до великих діл.

Перед нами грандіозний плян Гарвардського Проєкту, якого створив Український Науковий Інститут Гарвардського університету зі своїм директором і штабом науковців. Гарвардський Проєкт джерельно документуватиме тисячолітню епоху християнської України. Кілька сотень університетів світу одержать від Гарвардського Університету шляхом наукової виміни 40 томів Корпусу в оригіналах і перекладі на англійську мову нашої старинної літератури про початки і розвиток української нації. Ясно, що виступ наш у широкий науковий світ в англійській мові може нам принести тільки користь.

Гарвардський Проєкт своєю вагою і значенням притягає чимраз більше і більше людей, які, зрозумівши його історичну перспективу, бажають включитися у цей великий задум та допомогти якнайскорше побачити його закінченим. Великий проєкт потребує великих фондів. Фонди на Гарвардський Проєкт ми мусимо самі зібрати. Ніхто за нас цього не зробить.

Для здійснення цього проєкту потрібно багато людей, які можуть і вміють глядіти у далеку будуччину та вірять, що вони своєю працю причиняться до кращого майбутнього нашого народу. До взнеслих задумів типу Гарвардського Прєкту необхідні люди великого ума і великого серця. Українська громада в цілому є великодушна. Ми вже давали докази, що ми вміємо творити великі діла. Наша громада має великий ум і має велике серце.

Справа реалізації Гарвардського Проєкту заторкує кожну українську людину. Допомагаючи йому, кожний стає співтворцем великого історичного діла у дуже важливий історичний момент народу – 1000-ліття Хрищення Руси-України. Навіть найменша пожертва є цінним вкладом у побудову незнищимого пам'ятника Україні.

Від найдавніших часів історії людства великі задуми мали своїх меценатів. Гарвардський Проєкт теж їх потребує. Ми мусимо робудити дух меценатів у нашій громаді серед тих, що їм Бог дав вміння придбати капітал. Ці одиниці української громади мусять відчути, що вони можуть і повинні допомогти українському народові розвивати культурні цінності на його добро і славу. Гарвардський Проєкт вже тішиться кількадесятьма меценатами, які склали по 25,000 долярів, як спонзори поодиноких томів давньої української літератури.

Ще є можливість 80 особам, родинам чи установам, або кільком приятелям збірно пожертвувати до 25 тисяч долярів і в цей спосіб приспішити закінчення видання 40-томового Корпусу і стільки ж томів перекладів на англійську і українську мови. Три великі томи історії Християнства України-енциклопедичний довідник — можна спонзорувати, вплативши по 150 тисяч за кожний. Наші великі фінансові установи мають можливість стати на чолі всіх спонзорів Гарвардського Проєкту і вписати ім'я установ в історію українського народу, як тих установ, проводи яких вповні зрозуміли і глибоко відчули історичний момент народу, ґрандіозність відзначення цієї події Гарвардським проєктом і місце своєї установи як аванґарду в підтримці української культури. Ці великі меценати з гордістю ввійдуть в пантеон меценатів української культури, в якому перші місця зайняли меценати-велетні княжих і козацьких часів.

Діловий Комітет Гарвардського Проєкту шукає ввесь час жертводавців. Дуже важлива справа — це те, щоб на місцях в українських громадах голосились добровільці, які, відчуваючи потребу допомогти своєму народові у його найважливіший час історії та бажали б ходити від хати до хати, збираючи навіть найменші пожертви, щоб включити тих щирих патріотів у всегромадський змаг і покласти українську духовість і українську правду на полиці бібліотек університетів цілого світу.

На базі тих книг чужинні університети будуть навчати майбутні ґенерації своїх студентів, що Стара Русь — це Україна, а не Росія, що 988 року у Дніпрі хрестився український нарід, а не московський.

Діловий Комітет звертається з проханням і закликом до активних людей у громадах допомогти Гарвардському Проєктові різними можливими способами. Крім організування збіркової кампанії від дому до дому, також треба влаштовувати спільні полуденки, бенкети, концерти і т. п. імпрези.

В останньому році перед великою датою ми мусимо напружити всі сили, щоб гордо із вдоволенням зустрічати велике свято. Видання давньої української літератури якраз у Тисячоліття — це діло, якого вимагає власне цей історичний момент. Та це тільки початок нашого виступу у світ зі здобутками української духовости. Розпродаж виданих томів досекулярної творчости принесе певний фінансовий прихід, який буде відкладатись на осібне конто і творитиме залізний капітал для видавання перекладів новітньої української літератури від „Енеїди" Котляревського по сьогоднішній час. Таким чином, видаючи нашу старинну творчість, ми творими матеріяльну базу для видань новітньої.

Українська Громада почала велике діло, спонтанно підтримуючи Гарвардський Проєкт, і вона виконає історією накладений на неї почесний обов'язок задокументувати наше Тисячоліття і дати відсіч Москві. Всі українці у вільному світі без вимку несуть історичну відповідальність за видання документації тисячолітньої епохи України.

У нас є багато проєктів. Документація Українського Тисячоліття як Конференцією українських наукових установ, так і Гарвардським Проєктом, який стоятиме на сторожі української ідентичности на віки, що прийдуть, — це загальнонаціональна справа і ми мусимо вважати це пріоритетом.

У домі д-р Марії Кобринської члени Головного Комітету Гарвардського Проєкту презентують третій том Досекулярної літератури д-р Марії Кобринській, яка в пам'ять свого чоловіка інж. Романа Кобринського спонзорувала цей том пожертвою 25,000 дол. На світлині сидять (зліва): голова Комітету — д-р Степан Ворох, д-р Марія Кобринська (спонзор) і Богдан Робок, референт спонзорів. Стоять (зліва): Ярослав Пастушенко, член Фінансової комісії, і Володимир Ворох, керівник Бюра Гарвардського Проєкту в Ню Йорку.

Іван Кедрин

НЕМОЖЛИВЕ, АЛЕ РЕАЛЬНЕ

Кожний нарід має якусь прикметну рису, одну чи більше їх, позитивну чи неґативну. Характеристичною неґативною рисою українського народу є відосередковий гін, який проявляється безперервно від княжих часів по нинішній день. Звернім увагу на явище, що його наявности його ніхто не може заперечити. Коли тільки появиться якась добра ідея, коли тільки хтось візьметься за якесь конструктивне діло, негайно появляються скептики, критики, а то й завзяті противники, які словом і ділом бажали б дане діло загирити. Наведім кілька прикладів з часів, що їх свідками є ще ми, сучасне покоління. Як тільки на сторінках „Свободи" появилися статті про потребу побудови пам'ятника Шевченкові у Вашінґтоні, негайно відізвалися голоси, що це утопія. Навіть пізніший голова Комітету для побудови цього пам'ятника, тодішній голова Товариства ім. Шевченка проф. Роман Смаль Стоцький надіслав до „Свободи" статтю із сумнівами, чи варто витрачати гроші й енергію на діло, якого не можна здійснити. Проте 27 червня 1964 року колишній президент Д. Айзенгавер відкрив пам'ятник при 100,000-му здвизі народу і той сам проф. Роман Смаль Стоцький виголосив головну прегарну промову, текст якої увіковічнений у „Записках" НТШ том 153, „Шевченко і ми".

Коли Степан Химич піддав ідею створення української катедри історії при якомусь престижевому американському університеті, то негайно знайшлися скептики, які повели словесну кампанію „проти". Проте Химич зумів надхнути своїм ентузіязмом цілий гурт молоді і проявив такий організаторський талант, що постала не одна катедра, а цілий Український Науковий Інститут при Гарвардському університеті. „Енциклопедія українознавства", що виходить під фірмою НТШ і головним редактором якої був недавно померлий проф. Володимир Кубійович, належить поруч із пам'ятником Шевченкові у Вашінґтоні та УНІнститутом у Кеймбриджі до найбільших осягів всієї української діяспори. Проте все ще є завзяті критики того подиву гідного діла, бо на тисячі тамошніх гасел, є буквально два гасла, які є дискусійними і контроверсійними.

Коли останній Митрополит Львівський, Ісповідник Віри Отець Йосиф, який 17 років карався на засланні в Сибірі, виступив на Другому Ватиканському соборі з вимогою завершити ґієрархічну структуру Української Католицької Патріяршої Церкви і тією своєю ідеєю дав поштовх до патріярхального руху, то появилася була навіть в одному журнальчику стаття, що це „український в'єтконг", себто комуністи, затіяли таку штуку, дарма, що патріярхальний рух поруч із деякими неґативними епізодами зактивізував католицьку частину української діяспори ідеєю, за яку вона почала змагатися, наблизив ту частину нашої громади до Церкви і продиктував конечність зацікавитися церковними проблемами, якими раніше люди не цікавилися.

У „Свободі" з 7-го березня 1985 року появилася обширна стаття професора Омеляна Пріцака, директора УНІнституту при Гарвардському Університеті, п. з. „Чому Корпус досекулярної творчости". Автор цієї статті твердив, що, видавши трьома мовами, — оригінальною церковнослов'янською, яка тоді була мовою книжною, в українському перекладі та в перекладі англійському, всі твори, почавши від „Повісти временних літ" аж до появи українською народною мовою „Енеїди" Котляревського у 1798 році, — світ дістане наявний доказ, що це була література українська, а не московська і що 1000 років тому відбулося за Володимира Великого хрищення Руси-України, а не Росії, якої тоді ще взагалі не існувало.

Поява цієї статті проф. Пріцака викликала завзяту кампанію „проти", при чому критики покликувалися на самого проф. Пріцака, який признавав, що здійснення такого задуму вимагає зусилля поколінь, але живуче покоління повинно дати добрий початок. Критики-скептики кричали: „діло, що його неможливо провести в життя". І ось появилися вже три томи „Копусу", у підготові є переклади тих томів і в підготові є дальші томи „досекулярної літератури". До березня 1988 появиться вже сім томів. Це величава ідея і величаве творче діло.

Великі ідеї вимагають великого зусилля і великих жертв.

Ці сторінки присвячені не так популяризації цієї великої ідеї, як з'ясуванню реальности ідеї і пляну проф. Пріцака. Великі ідеї вимагають великих зусиль. Треба зробити ці зусилля і доказати, що це велике діло — реальне.

1,000 дол. від старого емерита

Дня 9-3 — 1987 року. Тисячоліття християнства України. Висилаю 1,000 долярів на фонд Тисячоліття християнства. Я єсм стара людина на пенциї. За рік 1987. Федько Гавриликів. Якщо є справа, то прошу дати мені довідатися.

Канцелярія
Канцелярія Митрополита

Слава Ісусу Христу! 10 серпня 1987

Комітет Тисячоліття Хрищення України
Гарвардський Проєкт
63 – 4-та авеню
Ню Йорк, Н. Й.

Високоповажані Панове!

Радію, що поступово здійснюється науковий проєкт видання нашої культурної спадщини. Я невимовно вдячний за передання так гарно виданої, естетично оформленої й науково опрацьованої першої книги із запланованого проєкту.

Це цінне видання є немов візитова картка для нашого народу, що він належить до сім'ї культурних народів із тисячолітньою християнською культурою, із великими культурними надбаннями. Наш нарід може гордитися своєю творчістю, що її століттями плекали й творили наші науковці, письменники й поети.

Щиро бажаю Вам успіху у Вашій такій корисній і потрібній праці, щоб виявити усі скарби нашої наукової спадщини.

Благословлю Вас усіх, що служите для добра нашої Церкви й нашого народу. Нехай Господь кріпить Ваші сили й благословить здоров'ям.

Благодать Господа і Божий мир нехай завжди буде з Вами!

† Стефан
Митрополит

Вінніпеґ, 7 липня 1987.

Високоповажаний Пан
Професор Омелян Пріцак
Директор
Український Дослідчий Інститут при Гарварді
Кеймбридж, ЗСА.

Високоповажаний і Дорогий Пане Професоре,

Дуже дякую за примірник першої книги серії текстів нашого корпусу української творчости під заголовком „Учительне Євангеліє" Мелетія Смотрицького.

Щиро гратулюю Вам, Дорогий Пане Професоре, та всім Вашим співробітникам у реалізуванні нашого великого Гарвардського Проєкту. Ця Ваша книга серії текстів нашого корпусу української творчости представляється надзвичайно гарно як під оглядом формату і зовнішнього вигляду, так і під оглядом її академічного представлення читачам.

Із запевненням моєї повної піддержки в дальшому реалізуванні нашого Гарвардського Проєкту, здоровлю щиро Вас, Дорогий Пане Професоре, та прошу Всевишнього далі щедро благословити Вашу важливу наукову працю. Остаюсь все Вам відданий в Христі Господі.

Максим
Митрополит

Парма, 15 вересня 1987

До
Світлої Президії Ділового Комітету Тисячоліття Хрищення Руси-України — Гарвардський Проєкт

На руки Голови Ділового Комітету
Високоповажаного Пана д-ра Степана Вороха
Ню Йорк, Н. Й.

Високошановні Панове, Члени Комітету Тисячоліття Хрищення Руси-України — Гарвардського Проєкту!

Одержав я Ваше письмо з дня 10 вересня ц. р., в якому повідомляєте мене про появу перших двох томів монументального проєкту сороктомового Корпусу текстів Давнього Українського Письменства.

Перш усього хочу подякувати Вам за переслані мені вищезгадані два томи. Я одержав їх. Велика подяка Вам і признання. Радію Вашими успіхами. Щодо прислуги, про яку просите мене, щоб прихильно засвідчити на Синоді наших Владик про великий Ваш вклад праці для нашого Тисячоліття — видання 40-томового Корпусу Текстів нашого Древнього Письменства, — це вияв великої зрілости та відповідальности перед історією нашого народу, що їх доказав Науковий Центр Українських Студій при Гарвардському Університеті. Це вимкове явище в наших наукових колах на поселенні, яке ми вітаємо з глибокою радістю і прихильністю.

З найкращими побажаннями дальшої праці, що є гордістю української науки і великим вкладом до відзначення Тисячоліття Християнства в Україні, остаюсь відданим в Господі

† Роберт
Єпископ Епархії св. Йосафата в Пармі

7-го липня 1987 року

Високоповажний Пан
Професор Омелян Пріцак
Кеймбридж

Слава Ісусу Христу!

Високоповажний і Дорогий Пане Професору!

Не находжу відповідних слів, щоб належно подякувати Вам за „Учительне Євангеліє" Мелетія Смотрицького, щойно видане Українським Гарвадським Інститутом.

З приємністю переглянув цю цінну книгу, — покищо поверхово, але згодом простудіюю її основно, — і бачу, що можна в ній знайти неодну оригінальну думку, яка може послужити нашим українським провідникам до недільних гомілій.

Видання гарне, оформлення „приманливе", тодішня українська мова цікава, а чітко сфільмовані сторінки оригінальних сторінок цілої книги переносять читача в Україну сімнадцятого сторіччя.

Дорогий Пане Професоре! Як Директор Українського Гарвардського Інституту, Ви вміло виконуєте монументальну працю для нашого народу і для нашої Церкви й за це належиться Вам пошана, признання і вдячність від всієї української спільноти. Ваше ім'я залишиться увіковічене в українській історії.

Хай Господь кріпить Ваше здоров'я і благословить Вашу працю на многі літа!

В Христі слуга,
† Іннокентій ЧСВВ
Епарх Чикаґський

З НАГОДИ СВЯТ РОЖДЕСТВА ХРИСТОВОГО, НОВОГО РОКУ та ЙОРДАНУ
бажаємо нашим Жертводавцям
ВЕСЕЛИХ, ЗДОРОВИХ та ЩАСЛИВИХ СВЯТ!

З Різдвом Христовим і Новим Роком!

З Різдвом Христовим і Новим Роком!

„У кожному..."

(Закінчення зі стор. 1)

Композитор при електричному фортепіяні.

кожному своєму музичному творі вплітає український елемент і використовує рівночасно слух і бачення. М. Кузан гордий з того, що в усіх його так різних творах він зумів втримати українську традицію, яку відчувають, як цей інакший елемент, навіть усі чужі зокрема французькі слухачі. „Коли музика є потребою, вона завжди буде оригінальною", — стверджує наш господар — і колись, як будуть виконувати мої твори, тоді усі завважать, що в кожному із них є щось українського".

І тут М. Кузан розповідає про своє дитинство, про матір, яка, маючи дуже гарний голос, частенько співала і немов впоювала в дитину українську музику. Маючи вроджені музичні здібності М. Кузан молодим хлопцем вже навчався гри на скрипці. Коли мав 15 років його ментор і старший приятель Любомир Гузар взяв на концерт славного французького композитора Жака Тібо. Хлопчина був так захоплений тим, що почув, що ніччю написав заслухану музику та поніс її до свого учителя. І тоді саме вперше довідався, що у нього композиторські здібності, бо більшість із записаного була не з репертуару славного скрипаля, а зовсім щось нового. Так почалася композиторська кар'єра нашого музики, яка тепер вже нараховує 32 оригінальні твори, крім „Неофітів", що ще чекають на світову прем'єру. Із раніше створених композицій усі були вже виконані на концертах та у радіо у Франції, Західній Німеччині і ЗСА, між ними такі оригінальні як наприклад, „Мала сюїта" на гармоніку і камерну оркестру, твори на перкусію, на органи і на два фортепіяни.

Коли взяти відносно молодий вік нашого композитора ,то це неабияка багата творчість, але довідуємося від М. Кузана, що він працює постійно принаймні 10 годин денно, що при його живучості нічого дивного.

Але ми повертаємося таки знову до „Неофітів", які нас найбільше цікавлять, а зокрема ґенеза того модерного музичного ораторіо. Як вияснює нам композитор ідея написання її вийшла від Владики Михаїла Гринчишина, коли єпископ УКЦеркви враз з іншими українцями Парижу були слухачами „Кантати про любов до людини" у вересні 1984 року у славній французькій катедрі в Шартр. Захоплений цим новим твором Владика, який є генеральним секретарем Центрального Ювілейного Комітету УКЦеркви,запропонував М. Кузанові створити музику до Шевченкових „Неофітів" для відзначення тим 1000-річчя Християнства.

М. Кузан прийняв „виклик", перечитав „Неофіти" та відразу захопився тим твором, ще зокрема як відповідні пояснення до нього дістав від Л. Гузаря, який також допоміг йому відповідно скоротити поему, бо в цілості була б для музичного оформлення задовга. Для композитора стало відразу ясним, що тут треба буде використати так оркестру, як і хор та солістів. З такою настановою взявся до праці, яка тривала понад два роки. Нам, як ляїкові в такому мистецтві, як компонування, хочеться доконче зрозуміти, як відбувається таке творення і М. Кузан терпеливо вияснює, як він розпочинає від першого шкіцу, а відтак довгими тижнями і місяцями „живе" з мелодією у думках, заки перенесе її на папір, постійно роблячи поправки та зміни. І тут знову наш композитор при цій „лекції" приспівує своїм глибоким голосом, щоб доказати, як усі ці мелодії постійно кружляють в його підсвідомості. А там він ще раз вертається до проблеми різниці між конвенціональною, а традиційною музикою. Його музика, каже він, ніяк не конвенціональна, а однак у ній виявляється з глибини українська традиція, яку може відтворити лише українець.

Справді можна подивляти глибокий український патріотизм М. Кузана, який дворічною дитиною прибув до Франції і тут весь вік проживає у французькому оточенні. Але в нього не лише українська творчість, але і мова, хоча поруч робочого стола спостерігаємо українсько - французький словничок, картки якого вказують на те, що він часто вживається.

На тому столі вже нова творчість. М. Кузан працює тепер над псальмами до слів Шевченка, з яких п'ять вже готові. Він хоче закінчити 10, щоб їх як і „Неофіти" видати у 1000-річчя заходами Центрального Ювілейного Комітету УКЦеркви і в них дати синтезу української поезії і музики.

Але вміжчасі він з цікавістю слідкує за підготовою „Неофітів", що проходить в Атланті, Джорджія, нетерпляче вичікує приїзду до Ню Йорку, де хоче доконче бути на генеральній пробі ораторіо, а відтак на її прем'єрі.

Прощаємо М. Кузана і його дружину та залишаємо їхню хату сповнені враженнями, звуками і Шевченковою поезією, живучість і актуальність якої, може і сьогодні надхнути новою творчістю українських мистців.

НАЗВА ЖУРНАЛУ

У статті п.н. „S.O.S." Наталі Боднарук („Свобода", з 12-го грудня ц.р.) назва журнала СФУЖО є „Українка в Світі". Ред.

СПРОСТУВАННЯ

В нотатці про пожертву подружжя М. і Л. Лепких на Український Музей („Свобода" з 3-го грудня ц.р.) помилково написано, що „проф. Богдан і Іванна Лепкі, які живуть в Огайо". Має бути проф. Маркіян і Іванна Лепкі". УМ.

В РЕПОРТАЖІ З АФГАНІСТАНУ советська телевізія передала звідомлення кореспондента Міхаїла Лещинського про те, як то військові з'єднання нового афганського лідера Надібулли наступають „широким фронтом" проти антикомуністичних повстанців у південносхідній частині країни, недалеко афгансько-пакістанського кордону. Згаданий кореcподент інформує, що в цьому районі Афганістану знаходиться приблизно 9-10,000 муджагедінів. В інтерв'ю із советським журналістом головнокомандуючий афганською армією генерал лейтенант Шах Навас заявив, що теперішня офензива його війська проти партизанів має не тільки військове, але також політичне та психологічне значення. Вона була започаткована після невдалих переговорів з повстанцями і вони, мовляв, „повинні відчути", що народ Афганістану не буде довше терпіти контрреволюції". В репортажі нічого не згадується чи в офензиві брали участь також советські війська.

Веселих Свят

Наша віра...

(Закінчення зі стор. 2)

науки; культури і літератури, економіки, техніки, а вкінці і на полі нашої національної політики та нашої репрезентації назовні. Це старі, може й дуже „оклепані" засади людського співжиття, але вони єдині, які кожну громаду й кожний нарід доводять до вершин людського життя.

Ми вже не раз продовж нашої історії досвідчали, досвідчаємо й тепер, що тільки солідною й об'єднаною працею і співпрацею цілого народу та культурною поведінкою провідників народу, ми здобували і здобуваємо тепер довір'я чужого світу до нас. І від тієї оцінки чужого світу наших, може дрібних, діл сьогодні, буде судити нас той же світ завтра, коли прийде слушний час і треба буде, щоб цей самий світ заняв до нас своє становище та обдарував нас своїм довір'ям. Але це довір'я треба собі заслужити своєю громадською поставою, постійною працею на всіх ділянках суспільно-громадського життя. Світ мусить нас бачити активними і живими...

Прийшов час, що ми мусимо бути свідомі цієї великої відповідальности перед нашими братами і сестрами в Україні і перед своєю власною совістю, що від нашої праці у вільному світі та нашої національної постави, від нашої організованої сили у всіх секторах нашого життя у великій мірі залежить, чи

„Забудеться срамотна
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України"...

Чи може, не дай Боже, прийдеться вічно „попідтинню, сиротами" блукати і далі „у наймах у сусідів" свій вік коротати.

Маючи це все на увазі, ми всі, українці, в діяспорі, а провідники нашого громадського життя зокрема, повинні цей Новий Рік, рік 1000-ліття Ювілею нашого Християнства, розпочати з найкращими думками і найкращими замірами та практичною роботою, кожний по своїх здібностях і можливостях, дрібними ділами спричинитися до того, щоб своєю активністю і солідарністю наблизити час здійснення нашої мрії, коли Україна стане вільною і незалежною державою, а не тільки сателітом Москви.

Гадаю, що над тими кількома думками варто в часі Різдва Христового і Нового Року, в колі родини і друзів, подискутувати та пробувати з новою вірою дещо з того реалізувати.

Мелетій Смотрицький...

(Закінчення зі стор. 3)

страктної концепції держави, як теж не дала можливости розвинутися науці.

Зустрінувши наших предків, поляки з презирством відносилися до „дурної Руси" і безсильні русини попадали в апатію та переходили до вищої польської культурної і національної спільноти.

При тому ще зайшли дальші зміни. Недовго до свого упадку візантійська держава і Церква увійшли у політичну спілку з західнім світом, закликаючи церковну унію у Флоренції-Феррарі (1439).

Тому що Московщина постала у тіні монгольської Золотої Орди, не признала Флорентійської унії. Київська митрополія була остаточно поділена на дві частини: одна під Литвою і Польщею, із центром у Вільні, столиці Литви, і друга із резиденцією у Москві.

А вміжчасі візантійський Царгород упав: його здобули турки (1453), здобули з православної столиці центр своєї ісламської імперії і перезвали його на Істамбул. У вісімдесятих роках XVI століття виник плян перенести столицю колишнього візантійського патріярхату з Істамбулу на Русь (кандидатами були міста Остріг князя Острозького та Київ) або до Москви, що від 1458 р. стала автокефальною. У 1589 р. сам патріярх Царгороду Єремія прибув до східньої Европи. Він не обрав Москву своєю столицею, але все таки висвятив там окремого патріярха і тим самим закінчилася московська схизма. Що торкається Руси-України, патріярх не рішив залишитися там, а оставив свого екзарха, що тепер мав окремі права, ігноруючи київського митрополита. Крім того, патріярх перебрав у свою безпосередню зверхність сильні і важні церковні братства, зокрема у Львові і Вільні.

Оті кроки патріярха розчарували україно-білоруську епархію і вони у 1596 р. заключили унію з Римом у Бересті-Литовськім. Їх стали звати унiятами.

Так почалося трагічне роз'єднання Руси із Руссю, яке наші патріоти, між ними Максим-Мелетій Смотрицький, старалися завернути.

Це була дуже тяжка справа, якій на дорозі ставала темнота духовенства і слабість християнської культури на наших землях. Уніяти почали із повищення рівня освіти своїх священиків, яких тепер можна було висилати на вишкіл до Риму. Православні творили свої школи в Острозі, старанням місцевого князя або при братствах. Треба було підручників, а в першу чергу, встановити граматичні правила для сакральної мови. Так постала ідея Максима-Мелетія Смотрицького створити — на прикладі граматик латинської мови — граматику для церковнослов'янської мови. Це був подвиг світового значення. До XIX століття граматика Смотрицького оставалася одиноким твором того роду.

Не забував Максим-Мелетій і про потреби народу. Для нього створив він велику збірку проповідей „Учительноє Євангеліє", для якої він ужив народну українську мову. Скоро після Берестейської Унії не стало православних владик: польське правління заборонило висвячувати нових. Але в тому часі, після успішних протимосковських та протитатаро-турецьких походів, нова військова сила, Козаки Запорозькі взяли під свою опіку справу потреб православної віри. У 1620 р. під запорозьким покровом були висвячені єрусалимським патріярхом православний митрополит київський та шість єпископів, між ними Мелетій для полоцької архиєпископії.

Очевидно та акція викликала наступ із сторони католиків та державних кіл. Мелетій тоді написав свої талановиті трактати в обороні легальности новопосвячної епархії.

Ситуація була дуже складна і вимагала делікатної дії. В обох таборах, православному та уніятському, були сторонники об'єднання „Руси з Руссю". Тому перешкодили нові патрони православної ієрархії — козаки. Для них не було теоретичних проблем, у своїй наївности вони думали, що зможуть все розв'язати шаблею. Оту нову православну стихію назвав Михайло Грушевський „козацькими теологами". Вони прикро обезчестили Мелетія на Київськім соборі 1628 р., що заставило його написати три останні оборонні трактати. Тоді Мелетій не бачив іншого виходу як перейти до уніятського табору, де народжувалася церковна дисципліна.

Як бачимо, Максим-Мелетій усе своє життя служив руській (українській) церкві та Русі (Україні), без огляду на обставини. Його палка вдача і повна відданість не знала хитрих угод і крипто-компромісів. Він віддав себе цілого для ідеї що їй служив. Чи він на своїм шляху помилився? Можливо, але у ті часи, впрочім як і у наші, не так легко мати перспективу, а ще тяжче вести нарід без самодисципліни та відповідної культурної підготовки, що керується не розумом, а почуваннями.

4

Мелетій Смотрицький як письменник творив у добі, яку літературознавці окреслюють як „барокко". Характеристичною прикметою літературного барокко був теоцентризм, тобто приділення центрального місця Богові, тоді як гуманістичний ренесанс, попередник барокко, мав в центрі уваги людину. Тому не дивно, що головними жанрами барокко були трактати, зокрема панегірики та проповіді. Творчість М. Смотрицького добре вкладається у ту структуру. Він писав трактати на тоді пекучі релігійно-суспільні теми, панегірик — плач в честь померлого свого попередника, як архимандрита о. Леонтія Карповича (монастир Св. Духа у Волині), а теж збірку проповідей („Учительноє Євангеліє").

Свої трактати він друкував польською мовою, бо вони були призначені щоб порушити публічну опінію Польсько-Литовської держави. Зате проповіді він писав тодішньою живою українською мовою. Завдяки відкриттям проф. Фрика, не може бути більше ніякого сумніву в тому, що „Учительноє Євангеліє" це твір М. Смотрицького. Надрукування його у Гарвардському Корпусі робить оцей твір доступним як для спеціяліста, так і дослідника. Це велике придбання, бо українська література дістала тепер новий твір великого об'єму (понад 1100 сторінок друку), писаний живою українською мовою, 182 роки перед появою „Енеїди".

Із мистецького боку барокко характеризується динамізмом, рухом. Естетика його вимагає вміння розворушити, схвилювати, занепокоїти, а разом з тим зацікавити людину. Тому пристрасть до довгих чудернацьких титутлів, любов до перебільшення, театральности, а разом з тим до універсальности. Зміст барокового твора відходить на друге місце — бо там на першому пляні є декоративність, мистецька гра.

Ось наголовки двох творів М. Смотрицького (у перекладі): „Тренос, або плач єдиної святої всесвітньої апостольської східньої церкви", та „Верифікація невинности та фальшивих новин по всій Литві і Білій Русі розсіяних споряджених на загибіль життя і чести шляхотного народу руського".

М. Смотрицький вміло вживав народні форми такі як плачі, речитативи, гавтологiї тощо у своїх трактатах.

Для прикладу зацитую два місця із його „Треносу" у перекладі Михайла Грушевського:

(Плач Української Православної Церкви).

Горе мені бідній,
горе нещасній,
ах — з усіх сторін
ограбованій,
на світову ганьбу мого тіла
з усіх риз оголеній,
горе незносимими
тягарами обтяженій:
руки в оковах,
ярмо на шиї,
пута на ногах,
ланцюг на бедрах,
меч над головою обосічний,
вода під ногами глибока,
огонь по боках —
невгасимий,
зусюди крики,
зусюди страх,
зусюди переслідування...
перед тим гарна і багата,
тепер згиджена й убога!
Колись королева всьому
світові мила,
тепер усіми зневажана
і загнана!

(Заклик до княжих родів):

Де тепер той безцінний
камінь, як світильник
світячий,
що я його між перлами, як
як сонце між зорями,
носила в короні голови
моєї —
дім князів Острозьких,
що блиском світлости
старої віри своєї світив
над усі інші?
Де інші дорогі й рівно
безцінні тої ж корони
каміння —
славні доми руських
князів — неоцінені сафіри,
безцінні діямани:
князі Слуцькі, Заславські,
Збарські,
Вишневські, Сангушки,
Чаторийські,
Пронські, Ружинські,
Соломирецькі,
Головчинські, Крошинські,
Масальські,
Горачі, Соколигачі,
Лукомські, Пузини —
й інші без числа, котрі
вичисляти по одному
було б довго!

(Прокляття матері церкви)

Але проклят всякий, хто
відкриває на зневагу наготу
матері своєї!
Прокляті і ви, що з наготи
моєї посміваєтеся
і тішитеся!
Ви в життю корчмарі
і купці,
в обичаях домолежні,
в розмові неуки,
в ходженню лукаві лиси,
в одінню хижі вовки".

* * * * *

Твори Мелетія Смотрицького нарешті зібрані. Вони виходять в двох томах, відповідно до жанру і вживаної мови. Зібрані трактати (з панегіром) обіймають том перший. Їх мова польська. У другім томі — проповіді українською мовою. Їх можна тепер читати, насолоджуватися ними, бути по-барокковому зворушеними, студіювати, вивчати їх та його добу, та в ній пізнавати нашу власну. А це знову ж буде наукою робити краще, не повторювати давні прогріхи у наших діях. Вивчення творів Смотрицького дасть нам перспективу на минуле, сучасне і майбутнє, без якої немає нації, цебто людської спільноти мертвих, живих і ще ненароджених.

Мелетій Смотрицький...

(Закінчення зі стор. 3)

пізнав особисто Іова Борецького, Єлисея Плетенецького, Захарію Копистенського і також молодого шляхтича Петра Могилу, що згодом став архимандритом Києво-Печерської Лаври, а відтак Митрополитом Православної Церкви (1633-1647).

Ці контакти з визначними діячами обох Церков та пристрасна боротьба між обома таборами мусіли до глибини порушувати вразливу душу Смотрицького. Тому в нього назрівала думка, як би припинити ту братовбивчу боротьбу дітей того самого народу. Він гаряче любив свій нарід. В пошукуванні правди він вирішив поїхати на Схід, щоб там з першого джерела пізнати Східню Церкву. Безпосередньою причиною його виїзду мала б бути смерть Йосафата Кунцевича, якого вбили православні, а моральним спричинником тої смерти уважали Смотрицького, який був православним архиєпископом тої самої епархії Полоцької, що Йосафат Кунцевич. Архиєпископа Йосафата вбили в листопаді 1623 року, а Смотрицький виїхав на Схід а початком 1624 р. Смотрицький мав доручення від митр. Борецького урґувати у патріярха скасування привілеїв братств, які вмішувались в церковні справи. При тому він мав зі собою опрацьований ним катехизм і хотів на нього одержати апробату. Там, однак, переконався про неправовірність самого патріярха Кирила Люкаріса, катихизм якого був повний протестантських блудів. З Царгороду він поїхав до Палестини і там молився, „щоб розділений наш український нарід з'єднався".

Повернувшись з подорожі на схід, він в душі був переконаним уніятом. Одначе він ще явно не виступав як уніят, тільки старався для справи з'єднання приєднати до тої ідеї таких діячів як Борецький і Могила. Поєднання мало свою шляхетну ціль, щоб, як говорилось, „Русь не нищила Руси". Ідеї замирення Руси з Руссю співчували митр. Йосиф Рутський, а з православної сторони Петро Могила і Йов Борецький, а зі світських Адам Кисіль, воєвода київський. Всі вони були свідомі того, що боротьба православних з уніятами шкодить народові, стримує його культурний і національний розвій. У них дозрівала думка, щоб скликати спільний собор православно-уніятський, але спершу відбуто наради тіснішого гуртка. В цій довірочній нараді взяли участь, крім Смотрицького, Петро Могила і Йов Борецький. Смотрицький мав доручення виробити меморіял де б у шістьох „Консідераціях" мали бути виложені різниці між Православною і Католицькою Церквами. На Соборі в лютім 1628 року в Городку на Волині в посілості Києво-Печерської Лаври Смотрицький подав до відома зміст того трактату, але рівночасно для кращого з'ясування потреби прийняти унію з Римом він виклав всі недомагання Східньої Церкви в так званій „Апології подорожі до східних країв".

На Соборі в Києві 1628 року осуджено „Апологію" і самого Смотрицького та Могилу і Борецького так, що Могила і Борецький відреклися Смотрицького, а сам Смотрицький мусів під терором відректися своєї „Апології".

Смотрицький, коли опинився поза небезпекою зі сторони світських учасників Собору в Києві, написав „Протестацію" проти київського Собору і видав її у Львові. В цій „Протестації" він вияснив, чому відрікся своєї „Апології", що зробив він це зі страху, хоча жалував, що не став жертвою за правду.

Осівши в монастирі в Дермані, він тепер у відповідь виленським Братчикам написав цілий трактат, який виказував його основне знання історії своєї Церкви, і в ньому виразно він говорить про патріярхат, щоб в цей спосіб унезалежнитись від Царгороду. Там він навів факт вибору на митрополита Київського славного Іларіона в 1051 році та митрополита Климента Смолятича 1146, яких єпископи Київської митрополії вибрали без згоди Царгородського Патріярха. І. Смотрицький пише: „Що може зашкодити, коли для багато важних причин і тепер церква ухилиться від того послушенства (зн. від патріярхів), а за прикладом названих (Москви, Сербії, Крети ітд.), народів, собі свойого Архиєпископа або Патріярха незалежного вчинить." („Напомнєнє до Народу Руського" т. І. ст. 31).

З огляду на брак місця в короткій статті годі подати більшість думок цього визначного письменника полеміста, ідеї якого є актуальними та виложеними блискучим стилем. Наш загал, за виїмком одиниць, мало обізнаний із творчістю цього великого формату інтелектуала та всесторонньо освіченого письменника XVII сторіччя. Тому видання Гарвардського Проєкту творів Мелетія Смотрицького є цінним вкладом в нашу культуру. Тільки в такому стані, як вони є тепер в двох томах без відповідних коментарів до кожного твору, вони і далі будуть малодоступні навіть для інтелігентного читача. Деякі репродукції є слабо читкі, це очевидно не вина видавців, бо кращого оригіналу не було можна дістати. Те недомагання має заступити переклад на українську і англійську мови, в якому, надісмось, будуть подані також відповідні коментарі, щоб кожний, хто візьме таку книгу в руки, міг пізнати добу та бути гордим із надбань нашої культури в минулих століттях.

Проф. Давид Фрік подав в Інтродукції вичерпний огляд літератури, що відноситься до Смотрицького, включно з найновішою працею о. Мелетія Соловія, ЧСВВ, який дав дуже основну працю про Мелетія Смотрицького, використавши всю доступну літературу. Введення проф. Фріка і до Учительного Євангелія і Полемічних Творів Смотрицького зорієнтує англомовного читача про зміст даних книг. Також подана обширна бібліографія на різних мовах.

Українська громада в Америці, підтримуючи цей ґігантський Проєкт Гарвардського Українського Інституту з нагоди відзначення такого рідкого Ювілею, як Тисячоліття Християнства в Україні, буде горда з реалізації того проєкту, якщо цей проєкт „урбі ет орбі" покаже, що ці твори — Літописи, Руська Правда, Слово о Полку Ігореві і т.д. — це витвір українського духа. Це мусить бути ясно поставлене, інакше ми не осягнемо того, на що надіється цілий Український Нарід і на що так жертвенно відгукнулась українська спільнота.